

Opuštěné děti v náhradní rodinné péči, sociální status opatrovnických a pěstounských rodin

Bc. Jitka Jurásková

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jitka Jurásková**
Osobní číslo: **H138277**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

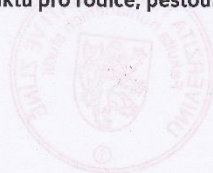
Téma práce: **Opuštěné děti v náhradní rodinné péči, sociální status opatrovnických a pěstounských rodin**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- opuštěné děti a jejich potřeby;
- náhradní rodinnou péči a její formy;
- průběh přijetí dítěte do pěstounské péče;
- asistovaný kontakt.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum, který bude proveden formou rozhovorů s pěstounskými a biologickými rodiči. Na základě těchto rozhovorů přiblížím význam a důležitost asistovaných kontaktů pro rodiče, pěstouny a jejich děti.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem – Traumata v raném vztahu a psychická odolnost. Praha: Portál, 2013, ISBN: 978-80-262-0370-4

GABRIEL, Z., NOVÁK, T. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Grada Publishing a.s., 2008, ISBN: 978-80-247-1788-3

MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2003, ISBN: 978-80-7367-504-2

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Praha: Portál, 2010, ISBN: 978-80-7367-739-8

NOŽÍŘOVÁ, J. Náhradní rodinná péče. Praha : Linde , 2012, ISBN: 978-80-861131-91-7

VRTBOVSKÁ, P. O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí – Attachment, poruchy attachmentu a léčení . NATAMA, 2010, ISBN: 978-80-86620-20-6

Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině

Zákon č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře

Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně právní ochraně dětí

ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012, ISBN:

978-80-262-0065-9

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Renata Oralová

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užit své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 11.3.2015

Do. JITKA JUREŠKOVÁ
.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje tématu opuštěných dětí v náhradní rodinné péči, status opatrovnických a pěstounských rodin.

Teoretická část je rozdělena na čtyři kapitoly a každá z nich obsahuje tři podkapitoly.

První kapitola se věnuje pojmu „opuštěné děti“ a přibližuje jejich potřeby, které jsou důležité pro zdravý vývoj. Dále zde jsou uvedeny důvody, proč se rodiče o své děti nemůžou starat. Poslední část uvádí instituce, které dětem zajišťují péči a výchovu.

Druhá kapitola se věnuje náhradní rodinné péči - problematice a formám. Součástí je i vysvětlení termínu opatrovnická a pěstounská rodina.

Třetí kapitola obsahuje popis průběhu pěstounské péče. Věnuje se požadavkům kladených na pěstouny, příchodu přijatého dítěte a jeho následné adaptaci v nové rodině.

Poslední kapitola přibližuje službu asistovaných kontaktů mezi náhradními, biologickými rodiči a jejich dětmi. Popisuje identitu dítěte, cílové skupiny a průběh setkávání.

Výzkumná část se zaměřuje na smysl kontaktů dítěte s jeho původní rodinou a na postoj popisovaných rodin k této problematice.

Klíčová slova:

Attachment, opuštěné dítě, formy náhradní rodinné péče, opatrovnická a pěstounská rodina, identita dítěte, asistovaný kontakt.

ABSTRACT

This thesis is concerned with abandoned children in foster care, social status of guardianship and foster families

A theoretical part is divided into four chapters that include other subchapters.

The first chapter deals with the term „abandoned children“ and their needs necessary for a healthy evolution. Furthermore there are reasons why parents cannot look after their children and children care institutions.

The second chapter deals with spare child welfare issues and types. There is an explanation of terms „guardianship“ and „foster families“.

The third chapter describes a care course of foster parents. It is devoted to demands placed on foster parents, a child arrival to a new family and an adaptation process here.

Last chapter approaches assisted contact service among spare parents, biological ones and their children. It describes a child identity, target groups and meeting courses.

A research part of the thesis focuses on a sense of these contacts between children and biological parents and different attitudes of families to this issue.

Keywords:

Attachment, an abandoned child, forms of foster care, guardianship and foster families, a child identity, assisted contact.

Děkuji paní Mgr. Renatě Oralové za metodickou pomoc při zpracování diplomové práce.

Poděkování patří i manželovi Michalovi, celé rodině, přátelům a kolegům za podporu, příjemné vytvoření podmínek, cenné rady a připomínky, prospěšné pro vypracování této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Bc. Jitka Jurásková

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 OPUŠTĚNÉ DĚTI A JEJICH POTŘEBY	12
1.1 DĚTI A JEJICH POTŘEBY	12
1.2 DŮVODY, PROČ RODIČE NEMOHOU PEČOVAT O SVÉ DĚTI.....	15
1.3 OPUŠTĚNÉ DĚTI V INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVĚ	19
2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE A JEJÍ FORMY	22
2.1 PROBLEMATIKA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	22
2.2 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	25
2.3 OPATROVNICKÁ - PĚSTOUNSKÁ RODINA	29
3 PRŮBĚH PŘIJETÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	33
3.1 POŽADAVKY KLADENÉ NA PĚSTOUNSKÉ RODIČE	34
3.2 ÚSKALÍ PŘÍCHODU DÍTĚTE DO NOVÉ RODINY	38
3.3 ADAPTACE PŘIJATÝCH DĚTÍ V NOVÉ RODINĚ	42
4 ASISTOVANÝ KONTAKT	45
4.1 DŮLEŽITOST OSOBNÍ IDENTITY PŘIJATÉHO DÍTĚTE	45
4.2 CÍLOVÉ SKUPINY, ZÁSADY A OBECNÉ PODMÍNKY ASISTOVANÝCH KONTAKTŮ	48
4.3 PRŮBĚH ASISTOVANÝCH KONTAKTŮ	51
II PRAKTICKÁ ČÁST	54
5 VÝZKUM TÝKAJÍCÍ SE PROBLEMATIKY ASISTOVANÝCH KONTAKTŮ.....	55
5.1 CÍL A METODOLOGIE VÝZKUMNÉ PRÁCE	55
5.2 ROZHOVORY S RODINAMI	59
5.3 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	79
ZÁVĚR	86
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	88
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	91
SEZNAM OBRÁZKŮ	92
SEZNAM PŘÍLOH.....	93

ÚVOD

Název práce vypovídá o opuštěných dětech, které se dostaly do jedné z forem náhradní výchovy - pěstounské péče.

Toto téma jsem si zvolila z důvodu, že pracuji jako pracovník v sociálních službách. Konkrétně je moje pracovní pozice na službě Sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi při Oblastní Charitě. Jak název napovídá, hlavně se jedná o práci s rodinami a jejich dětmi. Zaměřujeme se na rodiny v tíživé životní situaci, kterou nejsou schopny vlastními silami zvládat. U dětí, které v těchto rodinách žijí je často ohrožen vývoj a tím vznikají rizika s tímto problémem spojená. Učíme celou rodinu být v jejich situaci aktivní, z jejich vlastní vůle. Rodinám, kterým byly děti odebrány, se snažíme pomoci navázat opětovné kontakty s jejich dětmi a přijmout situaci tak, aby se za ni nemusely stydět a ujasnily si své priority. Na každé rodině je rozhodnutí, jak se k tomu postaví. Od nás vychází snaha pomoci jim při uplatňování jejich práv.

Věnujeme se i službě asistovaných kontaktů, kde pracujeme přímo s pěstounskými i biologickými rodiči. Mám tedy možnost se s těmito rodinami setkat a sledovat jejich vzájemné vztahy a samotné prožívání jejich dětí.

Už od střední školy pracuji s dětmi nejrůznějšího věku v různých pedagogických i sociálních odvětvích. Pěstounské rodiny a jejich návaznost na rodiny původní je pro mne velmi zajímavou záležitostí a z tohoto důvodu jsem se rozhodla tomuto tématu věnovat v mé diplomové práci.

Snažím se vysvětlit důvody, proč se děti stávají tzv. opuštěné a co se s nimi děje hlavně po stránce citové. Nastíním i původ pěstounské péče, její jednotlivé formy a možnosti kontaktů mezi dítětem, původní i náhradní rodinou.

Cílem mé práce je přiblížit systém náhradní rodinné výchovy opuštěných dětí a jejich umísťování především do pěstounských rodin. A následně význam setkávání svěřených dětí s biologickými rodiči.

Dílejší cíle, tvoří otázky: zda má smysl setkávání dítěte s biologickou rodinou, dle názoru pěstounských i biologických rodičů.

Děti potřebují někam patřit a cítit, že mají své místo v rodině - mezi blízkými, ve společnosti a jejich osud není nikomu lhostejný. Tyto opuštěné děti potřebují větší pozornost a pomoc s pochopením souvislostí, které se odehrávají kolem jejich osobnosti.

Studijní obor Sociální pedagogika se zvoleným tématem úzce souvisí. Hlavním předmětem sociální pedagogiky je výchovný proces, který v tomto případě působí na všechny jedince zainteresované v systému náhradní rodinné péče. Souvislost je také v oblasti prevence, kde pedagogika působí přímo v prostředí rodiny a soustředí se na citová prožívání opuštěných dětí, žijících s náhradními rodiči. Pozornost pedagogiky je soustředěna také na citové stavy náhradních i původních rodičů. Přínosem jsou pak názory a doporučení, jak nastalé rodinné situace řešit a jak se na ně připravit.

Práce je určena pro pracovníky zabývající se tématem náhradní rodinné péče, rodičům, kteří se chtějí zabývat pěstounstvím a také široké veřejnosti jako souhrn informací náhradní péče.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OPUŠTĚNÉ DĚTI A JEJICH POTŘEBY

Základem společnosti je rodina, která je nepostradatelnou institucí jak pro dospělého, tak i pro dítě.¹

Existuje nespočet definic pojmu rodina. V těchto tvrzeních dochází k velké shodě v tom, že rodina má na zdravý vývoj jedince velký vliv a tím je vnímána jako unikátní prostředí. Je to tedy strukturovaný celek, jehož smyslem je utvářet stabilní, bezpečný prostor pro jednotlivé členy rodiny.²

V současné době je ale velkým trendem stavět jednotlivce nad rodinu. Lidé si tak potřebují potvrzovat svoji totožnost a význam. Nejedná se tedy už o klasickou rodinu, ale spíše o rodinné soužití lidí a jejich dětí, u kterých je upozaděno jejich prožívání a vnímání rodinného klima. Děti mají své potřeby, které je stále mít na paměti a dostatečně se jim věnovat v jakékoliv příznivé i nepříznivé situaci rodiny.

Děti se stávají opuštěné a deprivované i ve zdánlivě fungující rodině, ale jindy se děti stanou opuštěné v důsledku situace, která je způsobena mnoha faktory, které na danou rodinu působí.

Stav rodiny a jejich dětí se pak musí řešit mnohem radikálnější způsobem. Těmto problémům se budu věnovat v následujících podkapitolách.

1.1 Děti a jejich potřeby

Pro děti, které se právě narodí, je bezesporu nejdůležitější rodičovská láska a radost, která je základem této životní události. Pro narozené děťátko je kontakt s rodičem prvním vztahem, který prožije na tomto světě.

Rané přilnutí dítěte k rodiči a jeho postupné odloučení se stává základem pro mezilidské vztahy v životě dítěte. Děti prostřednictvím rodičů přejímají morální hodnoty a učí se rozpoznávat dobré a zlé, vhodné a nevhodné chování. Už od samotného narození tedy děti velmi vnímají kontakt s osobou, která je s nimi v nejtěsnějším kontaktu.

¹ Kraus, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál, 2008, s. 79

² Procházka, M., *Sociální pedagogika*. Praha: Grada publishing, 2012, s. 101

Cizojazyčným termínem pro přilnutí k druhé osobě je *Attachment*. Autorem názvu je anglický psychiatr John Bowlby, který tímto označením v období 40. let 20. století, popsal význam milující mateřské postavy a bezpečné citové základny rodičů pro dítě jako nezbytnou složku naplnění jeho genetických potřeb. Toto tvrzení se stalo základem moderní vývojové psychologie, které je v současné době potvrzeno studiem vývoje mozku.

Jedná se tedy česky o „citové pouto“ nebo „připoutání mezi rodičem a dítětem“ - respektive dospělou osobou, která o dítě pečuje. Vzájemná blízkost dítěte a dospělého vyvolává pocity a emoce, jak dobré, tak i ty špatné. Můžeme mluvit o lásce, radosti, pocitu bezpečí, anebo o zlobě, nejistotě, tak i nenávisti.

Je - li nějaká životní situace malého dítěte prožita s kladnými emocemi, tak si ji dítě zapamatuje jako dobrou a bude ji chtít opakovat a prožívat znovu.

Pokud je však situace doprovázena nebo způsobena negativním citovým prožitkem, tak si ji naše paměť uloží jako nepříjemnou.³

„Tímto procesem se vytváří náklonnost, pozitivní citový vztah, blízkost, a naopak odpor, strach, negativní city a vztahy. Nejedná se o naši volbu. Jde o vrozený, geneticky založený systém, jehož prostřednictvím se orientujeme ve světě kolem nás.“⁴

Opakující se kontakty s dalšími lidmi, v bezpečném prostředí, v dítěti vyvolají pocity bezpečí, radosti a klidu. Tento stav potom nazýváme citové připoutání. Pouto je většinou tak silné, že i sebemenší chvilkový rozpor, kdy se něco pokazí, nevadí. V tomto případě můžeme mluvit i o jistém posílení vzájemné vazby.

Rodinné prostředí ovlivňuje výchovu a socializaci dítěte mnoha svými aspekty, např. *vztahovými* (jedná se o úplnou nebo o neúplnou rodinu, sourozence, prarodiče, apod.), *materiálními* (např. vybavení domu) a *sociálně - kulturními* (vzdělanost rodičů, povaha zaměstnání rodičů apod.).

Všechny tyto aspekty ovlivňují nitro dítěte a už od útlého dětství mají vliv na formování jeho hodnot, postojů a vzorců chování.⁵

Mezi potřeby dětí v rodině patří *biologické potřeby* (teplo, strava, bezpečí) a *psychické potřeby*.

³ Vrtbovská, P., *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí - Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010, s. 11 - 16

⁴ Vrtbovská, P., *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí - Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010, s. 11

⁵ Procházka, M., *Sociální pedagogika*. Praha: Grada publishing, 2012, s. 102

Pokud funkce psychických potřeb nejsou plněny, dochází k *psychické deprivaci*.

„*Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“⁶

Psychické potřeby musí být už od narození náležitě uspokojovány, aby se dítě mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost.

Existuje těchto pět psychických potřeb:

1. Potřeba určitého množství vnějších podnětů, které jsou kvalitní a proměnlivé.
2. Stálost a řád podnětů, které jsou základem jakéhokoliv učení.
3. Prvotní sociální a emocionální vztahy, jako např. vztah dítě x matka nebo jiná primární osoba. Uspokojování této potřeby dítěti přináší pocit jistoty a vnitřní integrace jeho osobnosti.
4. Společenské uplatnění a společenské hodnoty, pomáhající dítěti uvědomit si vlastní „já“.
5. Potřeba životní perspektivy, která v člověku udržuje životní aktivitu - naději a beznadějnost.

Při dlouhodobém neuspokojování psychických potřeb se děti obtížně přizpůsobují různým životním situacím a na tomto základě se potom chovají zvláště a deprivovaně.⁷

Termín deprivace můžeme definovat dle toho jaká psychická potřeba je pokládána za nejdůležitější, respektive které je přikládán rozhodující vliv.

Dítě potřebuje především lásku, citovou vřelost. Pokud je mu toto dopřáno, tak to může vynahradiť i nedostatek jiných prvků, jako třeba nedostatek hraček, smyslových podnětů, výchovy i vzdělání.

Při nedostatku hlavně smyslových podnětů se hovoří o *smyslové deprivaci*.

U nedostatku citového pouta matka - dítě, jde o *deprivaci mateřské péče*.

Ve vztahu matka - dítě, kde nedošlo k přímému odloučení, hovoří Bowlby jako o *částečné deprivaci*. Vztah matky a dítěte je tak z nějakých příčin ochuzený a neuspokojivý. Tato deprivace bývá označována i jako skrytá nebo maskovaná a rozlišuje mezi nedostačujícím nebo porušeným vztahem matky a dítěte.

Termín tzv. *pedagogický deficit* označuje v širším slova smyslu nedostatek výchovy.

⁶ Matějček, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, s. 115

⁷ Matějček, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, s. 115 - 116

Zúženým termínem je naopak *hrový deficit*, který nám říká, že v dětském věku je hlavní výchovnou potřebou hra. Pokud je nedostatek příležitostí ke hře, tak to může vést k vývojovým poruchám.⁸

Když se dítěti od počátku určitých podnětů nedostává, potřeby vůbec nevzniknou. Pokud u dítěte potřeba vznikne, ale z jeho životního prostředí podněty zmizí, potřeby nejsou uspokojovány.

Psychická deprivace má velký význam ve výchově dětí. Na jejím základě došlo k zavedení nových forem náhradní rodinné péče a ústavní péče dětí.

Následkem psychického strádání může dojít k *vývojovému opoždění* dítěte, které je zapříčiněné vnějšími okolnostmi - jako je: *osamělost, stesk po domově, separační úzkost, ohroženost* nebo *zanedbanost*.

Dítě, i každý člověk ke svému životu potřebuje uspokojení potřeb tělesných (fyziologických) a dalších potřeb, jako je bezpečí, sounáležitost, láska a uznání. A pokud mu toto není umožněno, je to znát i v jeho dalším vývoji.

1.2 Důvody, proč rodiče nemohou pečovat o své děti

Rodina je dílem obou rodičů, kde se udržují vzájemné pevné a trvalé vztahy vůči sobě samotným a především k dítěti. Rodinu vnímáme jako instituci, založenou na svazku muže a ženy. Nebo na pokrevním vztahu rodičů a dětí, popřípadě na vztahu nahrazující vlastní rodinu. **Pokud existuje bezpečné prostředí a dítě má pocity radosti, klidu, bezpečí, které se opakují, tak se citové pouto jen posiluje.**

Chovají-li se rodiče k dítěti negativně, potřeba dítěte k někomu se připoutat bývá přesto naplněna, je však plna strachu a nenávisti k druhým.

Láska, která je mezi mužem a ženou, by se neměla v průběhu jejich soužití vytratit. Pokud k tomu dojde, hovoříme o rodinách disharmonických, kde je jistý nesoulad a nevyrovnanost.⁹

⁸ Langmeier, J., Matějček, Z., *Psychická deprivace v dětství*, Praha: Karolinum, 2011, s. 23 - 24

⁹ Marhounová J., *Rodinná výchova - základy rodinného života I*. Praha: Fortuna, 1992, s. 21

Stresogenem nepříznivých událostí v rodině jsou náročné životné situace, které jsou vyvolány jednáním jednotlivce nebo více členy najednou. Konkrétně to může být ztráta práce, smrt v rodině, kombinace několika rizikových faktorů dohromady.

V péči o dítě je rozhodující *vnitřní výbava člověka*, která podněcuje jeho chování.

Jedná se o faktory:

- *biologické* - vážná a chronická nemoc,
- *psychologické* - dřívější traumatizace,
- *sociální* - postavení ve společnosti, chudoba,
- *vývojové* - vysoký věk.¹⁰

Neplní - li rodiče své úkoly, tak to pro děti vždy znamená nebezpečí, které je zasahuje na nejcitlivějších místech. Existuje mnoho důvodů, proč rodiče o své děti nemohou nebo nechtějí pečovat. Rodiče dětem neposkytují nutnou péči nebo jim úmyslně ubližují. Takové zacházení dítěti vážně poškozuje nebo přímo ohrožuje na životě.

Nevhodné zacházení s dítětem můžeme definovat i jako týrání, které dělíme na:

- *Fyzické* - jedná se o přímé tělesné ubližování.
- *Münchhausenův syndrom v zastoupení* - pečující osoba - nejčastěji matka, úmyslně u dítěte vyvolá zdravotní obtíže.
- *Psychické* - dítě je odmítáno a ponižováno, tím je vystavováno traumatizujícím konfliktům v rodině.
- *Emocionální* - kdy rodiče nejsou schopni dítěti poskytnout emocionální podporu. Takto zanedbávané dítě mnohdy trpí syndromem apatie a marnosti.
- *Sexuální* - dítě je přímo objektem nebo se jinak angažuje v sexuálních projevech dospělého.¹¹

Dítě v rodině nejčastěji fyzicky týrá rodič nebo někdo z nejbližšího okolí. Tento dospělý byl často sám v dětství týrán. Jedná se tedy o asociální chování a týrání je jen ventilem psychického napětí rodiče, který trpí například depresí, úzkostí.

Dále péči o děti znemožňuje zanedbávání, které je časté u svobodných matek. Které nemají dostatečné zázemí. *U dospělých rodičů se jedná o důsledek duševní nemoci* - deprese, laktační psychózy, schizofrenie, nebo v důsledku závislosti na návykových látkách či organickou poruchou mozku.

¹⁰ Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 123 - 124

¹¹ Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 143 - 144

Dle Polanského bývá důvodem, proč je o děti nevhodně pečováno, následující *terminologie typů matek*:

Apatická - hlavním znakem je celková uzavřenost, pasivita. Význačným rysem je pocit marnosti, ztráta životní perspektivy, emocionální necitlivost. Tento stav v tomto případě nesouvisí s rodinnou chudobou. Matky navazují jen povrchní mezilidské vztahy, které doprovází osamělost, úzkost a strach. Dále jsou vystrašené z odpovědnosti každodenních úkolů. Mají omezenou schopnost k řešení problémů a vypořádávání se změnami. Tyto matky mají většinou snížený intelekt a nemají skoro žádné znalosti o výchově dětí.

Impulsivní - chování je neklidné, netrpělivé. Typickým znakem je nízká míra odolnosti vůči stresu a frustraci. Špatně také ovládají vnitřní impulzy, které je často vedou k destruktivnímu jednání vůči okolí. Výchovné působení na děti je nestálé a nahodilé.

Mentálně retardovaná - nevhodné chování vůči dětem je zapříčiněno omezenými mentálními schopnostmi. Matky jsou většinou schopny fungovat ve známém prostředí, v cizím potřebují asistenci. Tyto matky nedokážou odhadnout důsledky svých činů a závažnost nastalé situace, což pro děti znamená zvýšené riziko nemocí a úrazů.

Depresivní - u těchto matek dochází k rapidnímu zhoršení péče o děti ve velmi krátkém časovém období. Příčinou je deprese, kdy nejsou schopné běžných činností a přetrvává u nich hluboký smutek bez konkrétního důvodu. Ženy v tomto stavu jakoby znehybní, mají opožděné nebo žádné reakce a ztrácí zájem o sociální kontakty. V tomto stavu nejsou matky schopny starat se o děti.

Psychotická - tyto matky nezvládají péči o své děti z důvodu vážné duševní nemoci, kdy je narušené vnímání reality. Psychotické matky jsou pro své děti nebezpečné, protože z důvodu změněného stavu vnímání a sníženém kontaktu s realitou, jsou schopny dětem ublížit.¹²

Existují i další důvody, vedoucí k nemožnosti péče o děti:

Nechtěné těhotenství - manželství muže a ženy má symbolizovat dospělost a tím i osamostatnění nebo taky odpoutání se od původní rodiny. Rodičovství mladého páru bývá předčasné a dítě se rodí v době, kdy identita rodičů je teprve v rozvoji a sami rodičovskou roli nezvládají. U matky a otce se vytvoří obranné reakce, které se projeví v nespokojenosti se situací, se kterou se nedokáží ztotožnit.

¹² Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 145 - 147

Komplikují se i vztahy s vlastní rodinou, kdy mladý pár pocítuje od svých rodičů v péči o dítě trest za svoji lehkomyšlnost a nezodpovědnost.¹³ U dětí narozených z nechtěného těhotenství můžeme mluvit o *psychické subdeprivaci*, kdy tyto děti vyrůstají v méně příznivých sociálních a emocionálních podmínkách.¹⁴ Rodiče těmto dětem nevěnují takovou pozornost, kterou by si zasloužily.

Pohlavní zneužívání - v tomto případě se jedná nejčastěji o příbuzné, jako je otec, strýc, děda, nevlastní otec. Většinou bývají sexuálně frustrovaní, jsou závislí na alkoholu nebo jiných návykových látkách. Také se tito muži na jedné straně hůře sociálně adaptují a na druhé straně se jedná o muže sociálně úspěšné. K pohlavnímu zneužívání může dojít i ze strany matky, která bývá velmi citově neuspokojená.

Chudoba rodiny - extrémní chudoba úzce souvisí se špatným zacházením dítěte. Hlavní příčinou je nezaměstnanost rodičů, nejčastěji se jedná o otce. Dochází ke zvýšení stresu v rodině, a tím dochází k ztížení fungování celé rodiny.¹⁵

Za zmínku stojí i faktory na straně dětí, představujících pro rodiče zátěž, kterou nejsou schopni zvládnout. Jedná se nejčastěji o:

- Nedonošené děti, kde péče o ně není jednoduchá.
- Těžko zvladatelný temperament dítěte.
- Chronická a častá nemocnost.
- Vrozená tělesná či mentální vada.
- Snížená inteligence.
- Pohlaví.¹⁶

Na základě vlastní zkušenosti s prací v Azylovém domě pro matky s dětmi v tísní mohu tyto důvody nemožnosti péče o děti uvést jako stěžejní. Byla jsem svědkem situací, kdy podle uvedených faktorů na straně dětí, typů matek i dalších důvodů, se rodiče nebyli schopni o děti plnohodnotně starat. Snahou matek však bylo celkové skrývání jejich péče před ostatními a samy se prezentovaly jako vzorné matky. Největším úskalím bylo, že ve většině případů odmítaly rady a pomoc při výchově dětí. Děti při následném odstěhování s rodinou do „svého bydlení“ skončily mnohdy v ústavní péči - a to buď v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dále v pěstounských rodinách anebo byly přímo osvojeny.

¹³ Vágnerová, M., *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2012, s. 441 - 442

¹⁴ Matějček, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, s. 116

¹⁵ Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 147 - 149

¹⁶ Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 148

1.3 Opuštěné děti v institucionální výchově

Dítě, které je na základě určitých skutečností odebráno z rodiny nebo od matky se dostává většinou do zařízení ústavní péče. Náhle se stává opuštěné - nikam nepatří, nikdo o něj zpravidla skutečně nestojí.

O umístění dítěte do takového zařízení rozhoduje svým nařízením soud nebo sem dítě může být svěřeno vlastním rodičem.¹⁷ V této fázi je ohroženo naplňování vývojových a specifických potřeb. Hlavním problémem se stává fakt, že dítěti chybí osoba blízká a milující. Absence blízké osoby je příčinou toho, proč se dítě stává ohroženým a nedochází u něj k naplňování jeho potřeb a zdravého vývoje do dospělosti.¹⁸

Dítě se dostává do systému ústavní výchovy především z důvodu, kdy je ohrožena jeho výchova, tělesný, rozumový nebo duševní stav. Dochází tím k narušení a ohrožení výchovy, která je v rozporu se zájmy dítěte. Dalšími důvody jsou životní situace, pro které rodič výchovu svých dětí nemůže zabezpečit.

Děti se zpravidla do ústavu dostávají tehdy, když už dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud se snaží vždy zvážit i možnost, zda není možné dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby.¹⁹

Pokud rodiče z vážných důvodů o dítě opravdu pečovat nemohou, tak je mohou sami nebo z rozhodnutí soudu nebo příslušného úřadu obce s rozšířenou působností či dokonce na vlastní žádost dítěte umístit do: *zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - ZDVOP*.

Jedná se o zařízení Sociálně právní ochrany dětí. Zařízení nespadá pod konkrétní rezort a má přednost před nařízením samotné ústavní výchovy. Můžeme sem zařadit Dětská centra nebo tzv. Klokánky založené Fondem ohrožených dětí (FOD).

Hlavním cílem je předcházet umístění dětí do ústavů. Dané zařízení poskytuje ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo opuštěné bez jakékoliv péče nebo je ohrožen jeho život a příznivý vývoj. Jednat se může i o dítě bez péče přiměřené jeho věku.

¹⁷ Kubíčková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 4 - 5

¹⁸ Vrtbovská, P., *Kuchařka od Natamy - příběhy z praxe a metodické listy pro moderní práci v oboru NRP*. Praha: Natama, 2011, s. 17

¹⁹ Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, § 971 - 975

Zařízení ZDVOP se snaží uspokojit základní životní potřeby dítěte, jeho ubytování, zajistit psychologickou a zdravotnickou péči. Dále zajišťuje výchovnou péči, volnočasové aktivity, pomoc s přípravou do školy a další náležitosti spojené s tímto druhem zařízení.²⁰

Tento typ institucionální výchovy uvádím především proto, že v mé praxi jsem měla možnost krátkou dobu v tomto zařízení působit. Chci trochu zmínit pocity a chování těchto dětí.

Chlapec ve věku 13 let nechtěl obývat společnou domácnost se svojí matkou, sourozenci a především s matčíným partnerem. Sám se domluvil na příslušném orgánu Sociálně - právní ochrany dětí. Odtud už putoval do našeho zařízení, kde strávil celkem asi 2 měsíce. V prvních dnech byl velmi spokojený - měl svůj pokojíček, kde měl klid a mohl si srovnat svoji situaci. I přes počáteční odmítání návštěvy celé rodiny, nakonec sám chtěl vidět maminku i sourozence. Chtěl ukázat všem to, co v rodině neviděli, že je situace pro něj nepřijatelná a je třeba ji řešit. Velmi bylo vidět, že je na jedné straně rád, že se od rodiny dostal, ale na druhou stranu stále očekával návštěvy a komunikaci s maminkou. Velice se na mamku zlobil, ale i přesto ji potřeboval.

Dalším případem jsou tři malé děti - sourozenci. Kteří se dostali do zařízení na vlastní žádost rodičů, než si vyřeší své nepříznivé rodinné poměry. Nejmladší roční chlapec byl hned přítulný ke všem „tetám“. Jeho reakce na tento stav byla taková, že se těšil velké oblibě jídla. I když byl malý, tak i on potřeboval vyjádřit své pocity ze strádání po rodičích, kteří ho opustili. Tříletá holčička si velmi uvědomovala, že je bez rodičů. Náhle jí někdo vedle ní chyběl, i když jí doma nevěnovali dostatečnou péči, přece jen její pouto na rodiče bylo velké, které se nezpřetrhá během chvíle. Nejstarší čtyřletý chlapec se snažil stále mladší sourozence ochraňovat. Při návštěvě rodičů se zachoval tak, že si jich nevšímal a hrál si dle své potřeby. Dokonce na tatínka křičel, aby odešel, že ho nechce vidět.

Pro všechny děti, které se stanou takzvaně ze dne na den opuštěné, je nastalá situace velmi náročná a vůbec ne jednoduchá. Stejně tak i pro pracovníka, který jim má dočasně nahradit cit, lásku a pocit jistoty.

²⁰ Kubíčková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 64

Dalšími institucemi, kam se „opuštěné“ děti dostávají, jsou zařízení ústavní nebo ochranné výchovy:

- *Kojenecké ústavy a Dětské domovy pro děti do tří let* - snahou české legislativy je postupné zrušení této institucionální výchovy a plné nahrazení systémem náhradní rodinné péče. V tomto je nyní právně nastavena Přechodná pěstounské péče a následně Pěstounská péče dlouhodobá. Velkou snahou je tedy namotivovat pěstouny pro výkon tohoto povolání - respektive poslání.
- *Diagnostické ústavy, Dětské domovy, Dětské domovy se školou, Výchovné ústavy.*
- *Domovy pro osoby se zdravotním postižením* - kde jsou v zařízení sociálních služeb umístěny i děti se zdravotním postižením, u kterých byla nařízena ústavní výchova.

Co však všechny tyto děti nejvíc potřebují? Především jistotu ve vztahu ke svým lidem.²¹ Život v zařízení je pro děti těžko přijatelný z důvodu, že jsou odebrány od rodiny a kontakt s ní je omezen nebo zastaven. Děti potřebují být v kontaktu s blízkými - rodinou, kamarády.²² Děti touží a potřebují někam patřit. Proces emocionální vazby je přirozeně snazší a nezbytnější v raném věku. Pokud není naplněna emocionální vazba u dětí zhruba do deseti let, dochází k určitému zlomu upevnění přijatých vzorců chování. Přicházejí i další problémy a děti se více uzavírají do sebe. Toto vše znemožňuje navázání kontaktu s dítětem a docílení adekvátního přilnutí a navázání důvěry.

Snahou je věnovat péči a výchovu opuštěným dětem již v raném věku, aby se tak zabránilo jejich propadnutí do síta sociálního systému.

Pokud mluvíme o dětech dospívajících a jejich výchově mimo svoji rodinu, velký význam má emocionální podpora blízkého člověka, která dává důvod pro respektování režimu a pravidel pro děti v tomto vývojovém období.²³

Institucionální výchova bude vždy krok pozadu za náhradní rodinnou výchovou. Důvody pobytu dětí v ústavní výchově se přezkoumávají. Zjišťuje se, zda důvody této výchovy stále trvají nebo jestli není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.

²¹ Matějček, Z., *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003, s. 9

²² Kubíčková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 13

²³ Kubíčková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 6 - 7

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE A JEJÍ FORMY

Rodina má pro příznivý vývoj dítěte nezastupitelnou roli. Když se ale rodina stane z nejrůznějších důvodů nefunkční a výchovu dítěte nedokáže zabezpečit, je třeba dětem zajistit náhradní rodinnou péči. Jedná se o nekolektivní rodinnou péči o nezletilé děti.²⁴

Do náhradní rodinné péče děti přecházejí z ústavní výchovy nebo ty, kterým vlastní rodiče zemřeli. Tyto opuštěné děti nepoznaly zcela fungující rodinu a jsou hodnoceny jako ohrožené, protože pro svůj další vývoj potřebují zvýšenou péči i pozornost.

Děti nepoznaly dostatečné rodinné zázemí a v důsledku nejisté vazby k blízkému člověku, potřebují zvýšenou pomoc s přejitím od nejisté vazby k jisté vazbě náhradních rodičů.

Další kapitoly přiblíží Náhradní rodinnou péči od jejího vývoje, přes jednotlivé formy k definici pěstounské rodiny.

2.1 Problematika Náhradní rodinné péče

Přijetí cizího dítěte do rodiny vychází z bio psychické tendence - schopnosti chránit své děti, ale i jakékoliv jiné děti. Tato schopnost je dána matkám, ale i mužům.²⁵

Náhradní rodinná péče má svoji dávnou historii, která se odvíjela už do dob Starého Říma, přes středověk až po současnost. Situace přijetí cizího dítěte do rodiny se odvíjela dle aktuálního nastavení tehdejší společnosti. Hodnota dětského života nebyla vysoká, protože dítě nebylo hodnoceno jako dospělý člověk, který byl díky své pracovní síle velkým přínosem. Přijímat dítě za vlastní mohl do rodiny nejprve pouze muž, protože byl živitelem rodiny a tudíž měl i větší práva než žena.

Opuštěné děti, které přicházely do nové rodiny, byly většinou odloženy, a to na takovém místě, kde měly největší šanci přežít. Příkladem jsou kostely a torny. Torny byly schránky zabudované ve zdi, kam mohly matky své dítě tajně umístit. Děti byly většinou zdravé a neproblematické, většinou od neprovdaných matek z venkova. Tyto děti byly pak přijaty - osvojeny do nové rodiny. Jednalo se často o rodinu s vyšším společenským postavením. Roli zde hrálo zajištění majetkových práv i následníka rodu rodiny. Zájem byl tedy pouze

²⁴ Nožířová, J., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 11 - 12

²⁵ Matějček, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 15

ze strany osvojitele, ne dítěte. Vztah přijatého dítěte a osvojitele byl podobný jako mezi rodičem a vlastním dítětem.

Ve vyšší společnosti se objevovaly také placené kojné, jiným označením to byly opatrovnice, chůvy, pěstounky.²⁶

Institut kojných byl znám už ve starověku - Řecku i Římě. Kojné se shromažďovaly a za úplatu nabízely své služby manželkám z bohatých rodin. U ženy z vyšší společnosti nešlo dohromady vysoké společenské postavení a těhotenství a následně pak samotné kojení dítěte.

Kojné ve středověku byly služebné u panského dvora. Děti se jim svěřovaly na venkov, kde o ně pečovaly. Zpravidla se jednalo o péči na dva roky a potom se děti vracely zpátky k rodině. Problém byl ale v tom, že tuto péči děti někdy nepřežily. Hlavním důvodem bylo zanedbávání péče o tyto svěřené děti.

Tento institut kojných byl velmi kritizován, protože odporoval přirozenosti i tehdejší víře v Boha. Děti byly jednak odsazeny od mléka svých matek a vychovány jinde. Děti tak přecházely z jednoho prostředí do druhého. Následkem byla psychická deprivace a traumatizace. Vše vedlo k následnému nedostatečnému přijetí dítěte zpět do rodiny.²⁷

Nový postoj k dětem přineslo až Křesťanství, které se pro opuštěné bezprávné děti dovolává milosrdenství - lásky k bližnímu svému. Na základě této myšlenky se začaly zřizovat pro opuštěné děti *nalezince a útulky*. V dnešní době jim můžeme přisoudit název dětského domova. Tyto děti byly především využívány jako levná pracovní síla a žily z almužny, kterou pro sebe a nalezince získaly. Svým statutem opuštěného dítěte budily v lidech potřebu jim pomáhat a nepřímo tak obohacovat samotné nalezince a jejich zakladatele.

Důležitým mezníkem bylo 18. století a Osvícenství, kdy se náhradní péče o děti zaměřuje nejen na záchranu opuštěných dětí, ale také na jejich výchovu.

Nalezince byly plné děti, které mnohdy přecházely do náhradních rodin s placenou pěstounskou péčí. V této rodině děti zůstávaly do 6 - ti let. Rodina získávala plat na péči o dítě ze sirotčích fondů. Po tomto věku mohly děti v rodině zůstat, ale pěstouni už nezískávali žádný příspěvek na jejich péči. Proto pro ně byl další zastávkou klášter a nakonec domovská obec, kde se o ně přihlásila nějaká rodina. Úkolem této rodiny bylo zajistit pro dítě školu, řemeslo, práci. Skutečnost byla ale jiná - děti si většinou na živobytí vydělávaly žebrotou. Děti mohly putovat k osvojitelům - být adoptovány, ale zájemců o ně bylo málo.

²⁶ Nožířová, J., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 27

²⁷ Matějček, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 25 - 26

V období první republiky v České Republice vzniká systém péče o mládež, osiřelou i opuštěnou. Existovaly *sirotčince a dětské domovy*, které byly určeny k dočasnému „ozdravnému“ pobytu. Jednalo se o předchůdce dnešních diagnostických ústavů pro děti. Odtud se děti dostaly zpět do původní rodiny - po vyřešení nepříznivé životní situace nebo do náhradní rodiny prostřednictvím osvojení nebo pěstounství. Pokud však nebylo nalezeno žádné vhodné řešení, tak tyto opuštěné a ohrožené děti v zařízeních zůstaly.²⁸

Po 2. Světové válce v českých zemích dochází ke zrušení dobrovolných spolků, které se o děti staraly. Nalezince se přejmenovaly na *ústavy péče o dítě*. K moci se dostala komunistická ideologie, která upřednostňovala péči ústavní před rodinnou. Z toho vyplývá, že děti byly umísťovány do péče kolektivní. Velmi zřídka se dítě dostalo do rodiny - stalo se tomu jen tak, když byl zaručen všestranný rozvoj dítěte. Bylo tedy možné jen osvojení dítěte a poručnictví. Pěstounská péče byla zrušena, zachována byla jen pěstounská péče příbuzenská.

V současnosti dochází k sanaci rodiny. Jedná se o sociální práci, která vede k nápravě i celkové obnově špatné sociální a životní situaci rodiny.

Po uvolnění společenských poměrů souvisejících s revolucí v českých zemích po roce 1989 dochází ke změnám rodinného soužití. Začalo se objevovat mnoho faktorů, které mají vliv na rodinný život, jako zvyšující se věk prvorodiček, neplodnost, nezdravá životospráva, stres, budování vlastní kariéry, nezvládání výchovy dětí apod.²⁹

Z toho plyne, že se objevuje spousta ohrožených a opuštěných dětí a je nutno jejich životní situaci řešit.

Došlo k řadě změn v právních předpisech upravující náhradní rodinnou péči. A do popředí se dostal hlavně zájem dítěte. Základní charakteristika náhradní rodinné péče je taková, že dítě je vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo.

„Má - li tedy být dnes dítě umístěno mimo vlastní rodinu, nejde už zdaleka o nějaké administrativní poukazování, ale o práci odbornou a velice odpovědnou.“³⁰

²⁸ Matějček, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 16 - 30

²⁹ Nožířová, J., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 32 - 33

³⁰ Matějček, Z., *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, s. 22

2.2 Formy náhradní rodinné péče

Jak už bylo zmíněno v první kapitole, opuštěné děti se dostávají do institutu náhradní výchovy. Jednu část tvoří výchova ústavní a druhou náhradní rodinná výchova. U české populace existuje povědomí, že děti žijí v ústavu a rodiny, které jim chtějí pomoci, si je pak mohou vzít domů. Je však třeba rozlišit jednotlivé formy náhradní rodinné péče.

Formy náhradní rodinné péče:

- Svěření dítěte do péče jiné osoby.
- Poručenství.
- Pěstounská péče.
- Osvojení.

Minulý společenský systém výchovu dětí spíše kolektivizoval, nynější společnost se snaží o individuální výchovu opuštěných dětí.³¹ Tato teze je patrná i v těchto uvedených formách náhradní rodinné péče.

SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE JINÉ FYZICKÉ OSOBY

K této možnosti dochází tehdy, když se žádný z rodičů nebo poručník nemůžou o dítě starat. Toto nařízení musí vycházet ze zájmu dítěte. Tato forma má přednost před ústavní péčí.

Osoba, která bude o dítě pečovat, musí skýtat záruky řádné péče a souhlasit se svěřením dítěte do osobní péče a mít trvalé bydliště na území České republiky.

Osobou, která o dítě bude pečovat, může být osoba příbuzná nebo dítěti blízká nebo také ta, kterou určí soud a vymezí jí povinnosti a práva.

O této skutečnosti vždy rozhoduje soud. Rodičům zůstává vyživovací povinnost - s ohledem na jejich možnosti, schopnosti, majetkové poměry. Pečující osoba může s touto částkou nakládat ve prospěch dítěte. Důvodem pro takovéto řešení může být například nemoc rodičů, jejich výkon trestu odnětí svobody nebo pobyt v cizině.³²

³¹ Švejcar, J., a kol., *Péče o dítě*. Praha: NUGA, 2003, s. 334

³² Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, § 953 - 957

PORUČENSTVÍ

Poručník je dítěti určen soudem a to za předpokladu, že rodiče dítěte zemřeli nebo byli zbaveni rodičovských práv nebo nemají způsobilost k právním úkonům.

Pokud se jedná o děti, kterým rodiče zemřeli, tak poručenství vykonává orgán sociálněprávní ochrany dětí - jako veřejný poručník. Je tomu tak do doby, než soud poručníka jmenuje nebo dokud se neujme své funkce sám poručník.

Soud poručníka do této funkce musí jmenovat. Zpravidla se jedná o osobu příbuznou nebo blízkou rodině i dítěti. Sami rodiče mohou poručníka i navrhnout. Pokud se nenajde vhodná osoba z těchto možností, tak se hledá jiná vhodná osoba. Poručníkem se mohou stát i dvě osoby - musí být ale manželé.

Poručníkem se může stát osoba, jež je schopna svoji funkci řádně vykonávat a osobně o dítě pečovat. Za svoji péči o dítě mu náleží hmotné zabezpečení - jako pěstounovi. Práva a povinnosti poručníka jsou obdobná jako u rodiče. Vyživovací povinnost poručník k dítěti nemá.

Každé důležité rozhodnutí, které se týká svěřeného dítěte, musí rozhodnout soud. V běžných záležitostech rozhoduje poručník - dle stanovených práv a povinností. Poručník podává soudu zprávy o dítěti a jeho výchově, účty správy jmění - minimálně jednou ročně. Co se týká správy jmění - pokud je jeho řízení složité, je možné na tuto funkci jmenovat opatrovníka, který bude majetkové záležitosti spravovat.

Poručenství zaniká, když rodič dítěte nabude rodičovskou odpovědnost a může ji i vykonávat. Zaniká dále svéprávností dítěte nebo jeho osvojením. Poručnická funkce končí poručníkovou smrtí nebo rozhodnutím soudu.³³

PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče nastane za předpokladu, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů a ani poručník. Tato forma má přednost před ústavní výchovou.

Jednou z možností je *pěstounská péče na přechodnou dobu*. Tito pěstouni pomáhají při vytvoření základní vztahové vazby dítěte a osoby blízké. Děti se v tomto případě nedostanou do výchovy ústavní, kde je mnohem složitější někdy praktické nemožné navázat citový k druhé osobě.

³³ Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, § 928 - 942

Smyslem je krátkodobá péče o dítě v rodinném prostředí od proškolených pěstounů, aby bylo zajištěno právo na rodinný život.³⁴

Dalším smyslem je:

- pomoci dětem překonat náročnou životní situaci;
- poskytnout původním rodičům čas a prostor k vyřešení jejich nepříznivé životní situace, kdy se nemohou starat o své děti. Jedná se nejčastěji o děti mladých nezralých matek, děti drogově závislých matek, které potřebují čas na doléčení, děti z dlouhodobě nefunkčních rodin - které jsou svědky domácího násilí, zneužívání, fyzického a psychického týrání.³⁵
- zajistit diagnostiku, terapii a prognózu vývoje dětí.³⁶

Dítě je do pěstounské rodiny na přechodnou dobu umístěno vždy se souhlasem biologických rodičů. Tato pěstounská rodina s biologickou rodinou spolupracuje a je zachována možnost návratu dítěte do své původní rodiny.³⁷

Od přechodných pěstounů se děti dostávají zpět do původní rodiny, do dlouhodobé pěstounské péče nebo jsou adoptovány - osvojeny.

Pěstounství

O pěstounské péči vždy rozhoduje soud. Určí dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v péči o své děti. Dítě se může vrátit zpět do biologické rodiny, pokud je to v zájmu dítěte a rodič prokáže, že je schopný se o dítě postarat.

Biologickým rodičům zůstávají práva a povinnosti rodičovské odpovědnosti - výjimkou jsou práva a povinnosti, které jsou soudem určeny pěstounům. Vyživovací povinnost náleží rodičům, s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry. Pěstoun rozhoduje v běžných záležitostech dítěte, o podstatných změnách musí informovat zákonné zástupce - rodiče. Pokud je i v tomto problém, tak soud může upravit práva a povinnosti pěstouna.

Pěstoun musí mít trvalé bydliště v České republice, se svěřením dítěte do pěstounské péče musí souhlasit a zaručit se osobní řádnou výchovou ve prospěch dítěte.

³⁴ Zákon č. 401/2012 Sb. - Novela zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně - právní ochraně dětí

³⁵ Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v Náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 55

³⁶ Kubíčková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 80

³⁷ Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v Náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 54

Pěstounem se může stát i jedna osoba, se souhlasem druhého manžela. Souhlasu není třeba, pokud druhý manžel není plně svéprávný. Může být společná pěstounská péče manželů. Při případu smrti jednoho z pěstounů, zůstává dítě u pozůstalého pěstouna. Pěstouny se mohou stát i prarodiče dítěte.

Biologičtí rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat. Pěstoun má povinnost udržovat, prohlubovat sounáležitost dítěte a jeho rodičů, příbuznými i osobami blízkými. Pokud je to však v rozporu se zájmem dítěte, soud tuto situaci upraví a stanoví jinak.

Pěstounská péče může být zrušena na návrh pěstouna, dítěte, rodičů - pokud dojde k podstatné změně poměrů nebo neshodě mezi všemi zúčastněnými.

Nejpozději pěstounská péče zaniká dnem zletilosti svěřeného dítěte nebo nabytím jeho svéprávnosti.³⁸

OSVOJENÍ

Jiným termínem pro tento pojem je adopce. Jedná se o děti tzv. právně volné, což znamená, že rodiče musí dát k osvojení souhlas. Matka může dát souhlas nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Otec může souhlas dát hned po narození dítěte. Odvolat se proti tomuto souhlasu můžou rodiče do 3 měsíců, ode dne kdy byl souhlas dán. Lze ho uplatnit i po uplynutí této doby - pokud dítě nebylo ještě předáno osvojiteli. O možném i nemožném souhlasu ve zvláštních případech rozhoduje soud. Pokud je dítěti alespoň 12 let, vyžaduje se i jeho souhlas s osvojením. Jinak souhlas dává opatrovník - orgán sociálněprávní ochrany dětí, který je dítěti určen, než se právně vyřeší jeho situace.

Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo existují základy takového vztahu.³⁹

„Osvojitel má vůči osvojenému dítěti rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost a další právní závazky, ale i nároky.“⁴⁰

Osvojitel nebo osvojitelé se zapisují do matriky jako rodič/rodiče. Z této informace vyplývá, že osvojitele se může stát i jen jeden z manželů. Je tomu například při osvojení nevlastního dítěte - ze strany manžela či manželky.

³⁸ Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, § 958 - 970

³⁹ Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, § 794 - 822

⁴⁰ Nožířová, J., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 13

Rozdíl mezi věkem dítěte a osvojitelem musí být alespoň 16 let. Pokud ale soud na návrh opatrovníka určí, že osvojení je v souladu se zájmy dítěte, tak může být rozdíl i menší.

Samotné osvojení stojí nejbližší přirozené rodině. Při osvojení jsou dány podmínky pro vytvoření normálních rodinných vztahů - s hloubkou, trvalostí a perspektivou.⁴¹

Rodina, která nejčastěji usiluje o osvojení dítěte je:

- bezdětná,
- rodina s jedním dítětem, která si přeje pro své dítě dalšího sourozence,
- rodina, které dítě zemřelo,
- rodina, která nechce zásahy původní rodiny do výchovy osvojených dětí.⁴²

Osvojovány jsou z většinou malé děti, otázkou v tomto případě formy náhradní rodinné péče zůstává, zda má dítě znát, odkud pochází jeho kořeny a jeho pravá identita.

Poslední formu náhradní rodinné péče tato kapitola uzavírá názorem:

„ Adoptivní rodiče se nesmí stavět bezohledně na místo genetických rodičů a tyto přehlížet, zamlčovat dítěti jeho původ nebo ho očerňovat. Dítě bez původu je nemyslitelné. Je právě bezpodmínečně nutné právě k tomuto původu přihlížet: země, ze které pochází, historie této země, tamní tradice, lidové umění, básničky, barva kůže dítěte, těžký osud jeho rodičů.“⁴³

2.3 Opatrovnická - Pěstounská rodina

Název celé práce má podtitul sociální status pěstounských a opatrovnických rodin.

Jak je zmíněno v první kapitole, rodina má velký vliv na vývoj jedince a vytváří stabilní a bezpečný prostor, který má vliv na socializaci a výchovu.

Mezi aspekty, které mají na formování vliv, patří *vzájemné vztahy* mezi rodiči, prarodiči, a dalšími sourozenci. *Materiální vybavenost* rodiny a *socio - kulturní* stanoviska, jako je vzdělanost rodičů a společenské místo celé rodiny.

Všechny tyto aspekty ovlivňují chování a prožívání dítěte. Tyto skutečnosti je třeba rozvíjet ale i chránit.⁴⁴

Opuštěné dítě do nové rodiny přichází zranitelné, zmatené, vyděšené. To stejné by se dalo říci i o jeho pečovateli. Náhradní pečující rodiče musí zvládnout přípravu přijetí nového dítěte. Ne každý je schopen vychovávat a pečovat o nového „cizího“ člena.

⁴¹ Matějček, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, s. 185 - 187

⁴² Zezulová, D., *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 17 - 18

⁴³ Prekop, J., *Jak být dobrým rodičem - Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 34

⁴⁴ Procházka, M., *Sociální pedagogika*. Praha: Grada publishing, 2012, s. 102

Opatrovnická rodina

Tento pojem ve spojitosti s náhradní rodinnou péčí naše legislativa neuvádí. V zákoně je uvedeno pouze *opatrovnictví*, které je určeno k ochraně práv a zájmů nezletilého dítěte.

Opatrovník je jmenován dítěti, pokud hrozí střet zájmů dítěte a další osoby na straně druhé. Ten potom jedná v zájmu dítěte a na jeho popud může být zahájeno řízení. Opatrovníkem je zpravidla jmenován orgán sociálně - právní ochrany dětí, který tuhle funkci přijmout musí. Jedná se o situace, ve kterých rodiče dítě nemůžou zastupovat - například při řízení o péči nezletilého dítěte, při osvojení, dědickém řízení apod.

Soud vždy stanoví účel, pro který je opatrovník stanoven a vymezí tak rozsah jeho práv a povinností, která by správně náležela rodičům. Opatrovníkem může být jmenována i fyzická osoba, která spravuje majetek dítěte. A to tehdy, hrozí - li ohrožení majetkových práv dítěte.

Tato osoba musí s funkcí souhlasit, být způsobilá k právním úkonům a zaručovat řádný výkon této funkce ve prospěch dítěte. Pokud se vhodná osoba nenajde, tak funkci přijímá orgán sociálně právní ochrany dětí.

Dále je soudně určen opatrovník v případě, kdy došlo k omezení rodičovské odpovědnosti - rodič tyto funkce plynoucí z odpovědnosti nevykonával. Pak je opatrovnická funkce důležitá při řízení týkající se osvojení, kde už v tomto případě není nutný souhlas rodičů, ale jen opatrovníka.⁴⁵

Význam slova „opatrovat“ se může volně definovat i jako péče, starost a ochrana někoho blízkého nebo bezbranného. S nadsázkou se dá říct, že všechny rodiny - běžné i náhradní - opatrují své členy.

Pěstounská rodina

Tato rodina si musí uvědomit, že nemůže nikdy zastoupit rodinu původní. Má však ke svým dětem velkou opatrovnickou a výchovnou zodpovědnost.

Vedle biologické potřeby mít dítě, u této rodiny existuje ještě potřeba psychologická. Tedy tendence uspokojit potřebu někoho chránit a zahrnout ho láskou a citem.

Dítě je přijato do pěstounské péče, ne zcela za své, a z tohoto důvodu je na straně pěstounů poněkud volnější pouto.⁴⁶ Avšak může být pro dítě mnohem jistější a pevnější než v původní

⁴⁵ Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, § 943 - 952

⁴⁶ Matějček, Z., Dytrych, Z., *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 65 - 66

rodině. Přijaté dítě, se musí cítit bezpečně a toto bezpečí pěstounská rodina musí dítěti zajistit.

Hlavní podstatou pěstounské rodiny je její postoj svého vztahu k dítěti. Statusem pěstounská rodina se zavazují, že jejich postoj bude spolehlivý, přátelský, pozorný a empatický.

Hlavní postoje pěstounské rodiny k opuštěným dětem:

- *Spolehlivost*

Pečovatelé, kteří vychovávají přijaté děti, na sobě nemohou dát poznat své negativní postoje k původní rodině. Musí působit jako vyrovnané osoby, protože tyto děti mají nejisté připoutání k dalším osobám. Úkolem rodiny je zajištění takového prostředí, kde se bude dítě cítit bezpečně a naváže citové pouto.

- *Pozornost*

K dítěti pečovatelská rodina bude přistupovat jako k jedinečné osobnosti, které si budou hlavně vážit a respektovat její životní příběh. Pěstouni se musí o dítě a jeho prožívání zajímat. Tento postoj je zpravidla opětován důvěrou ze strany dítěte.

- *Přátelství*

Na pěstounské rodině je vytvořit si k dítěti přátelský přístup. Děti potřebují cítit lásku a radost spojenou s odhodláním postarat se o ně a jejich blaho.

- *Empatie*

Na pečovateli je, aby se vcítili do situace dětí, které se rozhodli vychovávat a opatrovat. Tento krok je pro rodinu velmi náročný a zničující, z toho důvodu pečovatelé potřebují podporu ostatních členů v rodině pro své citové bezpečí.⁴⁷

Jednotlivé postoje je ve výchově třeba prolínat a stále si uvědomovat, z jakého důvodu se pěstounské poslání vykonává. Z lásky k dětem, pomoci a uspokojení biologické a psychologické potřeby.

Tyto postoje musí být reflektovány i do rodiny, kde pěstouni jsou prarodiče dítěte. Pěstounská péče ze strany prarodičů bývá někdy problémem v přemíře lásky a shovívavosti. Pěstouni - prarodiče mají také sklony k extrémnímu přístupu k biologickým rodičům. Rodinné zázemí to může ovlivnit vzhledem k jejich společné životní historii spojené se silným emočním podtextem.

⁴⁷ Cairns, K., *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. Praha: Portál, 2013, s. 81 - 82

V těchto případech může dojít k upírání kontaktu dětí se svými biologickými rodiči. Nebo naopak může dojít k omlouvání prohřešků původní rodiny. Prarodiče také mnohdy nevnímají nezáměr biologických rodičů o své děti.⁴⁸

Pěstounská rodina se definuje tedy jako prostředí, kde dítě získá pocit jistoty, uvědomí si svoji identitu a je to pro něj další start jeho životních událostí.

„Dobrá rodina dává každému, kdo do ní patří, pocit bezpečného zázemí.“⁴⁹

⁴⁸ Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v Náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 48

⁴⁹ Matoušek, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2003, s. 10

3 PRŮBĚH PŘIJETÍ DÍTĚTE DO PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Opuštěné a ohrožené děti, o které se rodiče nemohou z nejrůznějších důvodů starat, a vyrůstat tak ve vlastní rodině, řeší vždy soud, který rozhoduje o optimální formě náhradní výchovy. Orgánu SPO z tohoto rozhodnutí plyne řada povinností. Jako je v tomto případě popisovaného problému kapitoly - zprostředkování pěstounské péče.⁵⁰

„Toto zprostředkování má několik fází, které spočívají:

- *ve vyhledávání dětí, které mohou být svěřeny do pěstounské péče;*
- *ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se pěstouny;*
- *odborné přípravě budoucích pěstounů k přijetí dítěte do rodiny;*
- *ve výběru určité osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.“⁵¹*

Žádost o pěstounskou péči si zájemci podávají, dle místa trvalého bydliště, u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Úřad má svůj vlastní formulář, který zájemci vyplní. Celá záležitost je pak posouzena, zda má žadatel předpoklady pro přijetí dítěte. V případě kladného schválení nastává doba čekání na nabídku dítěte.⁵²

Hlavním úkolem celého procesu je zajistit dětem co nejlepší náhradní rodinnou péči, aby z nich byli lidé, kteří jsou přínosem ve společném snažení a práci. Pěstouni do své rodiny přijímají děti, jejichž výchova představuje určitá rizika a zvláštní výchovné nároky. Pro tyto opuštěné děti tak není vhodná kolektivní výchova.⁵³

⁵⁰ Novotná, V., Fejt, V., *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 109

⁵¹ Bubleová, V., Frantíková, J., Vránová, L., *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, s. 2

⁵² Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v Náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 74 - 79

⁵³ Langmeier, J., Matějček, Z., *Psychická deprivace v dětství*, Praha: Karolinum, 2011, s. 344 - 347

3.1 Požadavky kladené na pěstounské rodiče

Ústředním motivem stát se pěstounskou rodinou vychází z uspokojování psychických potřeb rodiče a v tomto případě i žadatele. Řadíme sem:

- *Potřebu stimulace, neboli zásobení podněty*

Vychází z tendence, aby nebyl život pro člověka nudný a prázdný. Dítě se stane předmětem výchovného působení rodiče. Podněty, které dítě přináší, jsou neopakovatelné a nezískatelné.

- *Smysl*

Rodič se v soužití s dítětem stává zkušenějším - což naplňuje jeho smysl, směr a cíl. Prožívá radosti i starosti, úspěchy i neúspěchy, zklamání a hrdost apod.

- *Životní jistota*

Rodiče dětem poskytují pocit jistoty a hluboké citové pouto. Z této potřeby plyne, že rodiče touží po záruce vlastní životní bezpečnosti a svého citového uspokojení.

- *Identita vlastního „já“*

Dítě přináší společenskou hodnotu svým rodičům - je jedno zda vlastním nebo náhradním.

- *Životní perspektiva*

Příchod dětí přináší starosti, ale i radosti. Jejich naplňování umožňuje uspokojení osobního běhu života rodičů a stále nějaké zaměření do budoucnosti, zkrátka se pořád něco plánuje a vyhlíží.⁵⁴

K přijetí dítěte do pěstounské péče by mělo předcházet zamyšlení o vyzrálosti pro tuto rodičovskou roli. Důležitým faktem je, že mnoho rodin se stává pěstouny i z důvodu vlastní neplodnosti, o to těžší je pro ně pak situace přijmutí biologicky cizího dítěte. Vše je třeba si uvědomit ještě před podáním samotné žádosti o zprostředkování pěstounské péče.⁵⁵

Jedním z požadavků pěstounů je, že:

„Mají psychicky přijmout jak dítě, tak i sami sebe jakožto jeho nové (byť nevlastní) rodinné vychovatele.“⁵⁶

⁵⁴ Matějček, Z., a kol., *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 56 - 58

⁵⁵ Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v Náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 71

⁵⁶ Matějček, Z., Dytrych, Z., *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 66

Každý žadatel o pěstounskou i přechodnou pěstounskou péči musí absolvovat přípravný kurz, který slouží mimo jiné i jako prevence selhávání NRP. Součástí je individuální příprava i příprava ve společných skupinách žadatelů o různé formy náhradní rodinné péče. Cílem je, aby se budoucí pěstoun zamyslel nad celkovou motivací.

Zájemci o pěstounství na přechodnou dobu musí připravit sebe i celou rodinu na příchod dítěte i následné odloučení a předání do jiného prostředí. Očekává se od nich porozumění potřebám biologické rodiny. A hlavně se musí připravit na návrat dítěte do původní rodiny nebo přijetí dítěte do klasické pěstounské péče a své následné odloučení od dítěte.⁵⁷

Tento institut se snaží vyhledávat tento typ pěstounů. Cílem je neumísťovat děti do kojeneckých ústavů a později i starších dětí do dětských domovů, ale právě do takovéto náhradní rodiny, která dítěti poskytne pocit bezpečí a lásky. Nevýhodou je, že dítě je v rodině krátkou dobu - starší děti kolem tří let budou mít ztížené podmínky pro navazování dalších vztahů, protože už v tomto věku vnímají záležitosti, které se kolem nich dějí. Oproti tomu dítě mladší si ještě nestačí zcela navyknout na osobu, která ho v tomto období vychovává. Uvědomuje si jen lásku, cit, náklonnost, kterou pro svoji psychologickou stránku potřebuje. I tento pěstoun se musí přizpůsobit brzkému odchodu dítěte a možnému příchodu jiného a na druhou stranu se může stát, že pobyt dítěte se bude protahovat z důvodu zcela nevyřešené situace původní rodiny. Vycházím z informací získaných při mém osobním kontaktu s rodinou, která je pěstouny na přechodnou dobu. Pro děti je celá teze myšlena dobře, ale stále ještě nejsou vyřešena všechna úskalí, která je třeba při výkonu tohoto poslání vnímat a ztotožňovat se s nimi.

⁵⁷ Vránová, a kol., *Příprava pro budoucí náhradní rodiče - Metodika*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012, s. 24

Přípravu musí všichni žadatelé o náhradní rodinnou péči absolvovat povinně.

Obrázek č. I

Diagram víceetapové přípravy pro zájemce o některou z forem NRP⁵⁸

Požadavkem je absolvování vstupní schůzky. Pohovor vede sociální pracovnice, která pak zájemce po celou dobu přípravy provází. Zájemci musí očekávat jistý typ otázek, na které odpovídají.

Nejčastěji sdělují svůj věk, vzdělání, pracovní pozice, bytovou situaci a zdravotní stav. Tématem je také vlastní minulost - například traumatická zkušenost z dětství, tragédie úmrtí v rodině.

Další otázky směřují k jejich motivaci pro pěstounství, a proč si zrovna vybrali tuto formu NRP a jaké děti jsou ochotni přijmout do své rodiny.

Pracovnice se také informuje o dětech, které rodina už vychovává. Jaké s nimi mají vztahy, jaké jsou jejich potřeby, věk, zdravotní stav apod. Přípravě musí být i na otázku, kdo o jejich úmyslu pěstounství ví a jaké na toto téma byly reakce. A co očekávají od přijetí „cizího“ dítěte. Jaké cítí obavy a naopak na co se těší.

Po absolvování tohoto kola přichází na řadu teoretická příprava, která probíhá ve skupinách, formou: přednášek, besed, přebírání situací formou rolí, projekcí, imaginací, individuálního poradenství, kontaktu s rodiči, kteří mají praxi s náhradní péčí o děti.

Všichni budoucí pěstouni musí znát problematiku sociálněprávní ochrany dětí, i další formy NRP a orientovat se v systému sociálního zabezpečení náhradních rodin.

⁵⁸ Vránová, a kol., *Příprava pro budoucí náhradní rodiče - Metodika*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012, s. 12

Nejdůležitějším požadavkem pro pěstounské rodiče je znalost psychologických a zdravotních aspektů v NRP, které jim pomůžou orientovat se v potřebách svých budoucích přijatých dětí.

Rodiče se musí seznámit:

- s problematikou dětí, které no NRP přicházejí a znát jejich základní psychické potřeby;
- mít ponětí o genetických a zdravotních problémech, které dítě ovlivňují;
- nastudovat si psychické deprivace a projevy, které u dětí mohou nastat;
- mít povědomí o attachmentu a jeho poruchách;
- získat informace o adaptaci přijatého dítěte a jak s ním navázat komunikaci - nejlépe se poradit s rodinami, které už náhradními rodiči jsou;
- zamyslet se nad přípravou příchodu dítěte;
- musí očekávat nejrůznější reakce okolí na náhradní rodičovství;
- přijmout identitu náhradního rodiče i identitu dítěte - porozumět jeho individualitě;
- dopředu se zamyslet nad tím, jak říct dítěti pravdu o tom, že se u nich nenarodilo;
- požadavkem je i práce s minulostí dítěte - celého jeho příběhu;
- mít povědomí o psychologii dětí v náhradní rodinné péči;
- co znamená dítě se specifickými potřebami;
- a jaká je výchova dětí v nové náhradní rodině – ta je se sice neliší od výchovy v běžné rodině, ale pěstoun musí být připravený na některé fáze, které se neobejdou bez odborné rady nebo pomoci.

Pěstoun si musí připustit, že s přijetím dítěte začíná nová životní etapa a vnímat tak rozdílnost rodiny versus rodiny náhradní.

Celý tento proces je zakončen závěrečnou schůzkou, která slouží k sebereflexi a zhodnocení vlastní připravenosti stát se náhradním rodičem. V tento moment mohou zájemci definovat, jaké dítě by chtěli a byli ochotni k sobě přijmout.

Náhradní rodiče nikdy nemůžou tušit, jaké jejich dítě bude. Předpokladem je nechat mu nárok na naplnění jeho potřeb, hněvu, žalu nad tím, čemu se mu nedostávalo.⁵⁹

⁵⁹ Vránová, a kol., *Příprava pro budoucí náhradní rodiče - Metodika*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012, s. 11 - 24

3.2 Úskalí příchodu dítěte do nové rodiny

Děti přicházející do nové rodiny vypadají, že jsou na první pohled v pořádku, ale ve skutečnosti tomu tak není. Těmto dětem jde o jedinou věc - vše přežít. Prožívají zoufalství a extrémní opuštěnost. Náhradní rodiče tak musí být připraveni na nejrůznější možné problémy, které děti provázejí a mohou ovlivnit jejich společné soužití.

Přicházející děti nemají vytvořený vztah k jedné osobě, a tak je pro ně vstup do nového prostředí velkou neznámou, od které nevědí, co mají a mohou očekávat.

Pečující rodina musí mít nějaké povědomí o nejrůznějších úskalích, které budou chování a prožívání dítěte provázet.⁶⁰

Děti si s sebou přináší svoji vlastní minulost, která je může provázet po celou dobu u pečující rodiny. Pro opuštěné děti není jednoduché adaptovat se na novou rodinu a rodina od nich zase nemůže očekávat plné brzké přilnutí. I když ho nová rodina přijímá s velkým nadšením a zahrnuje ho láskou a citovými projevy, tak takové dítě bude stále očekávat své vlastní selhání nebo selhání ostatních kolem sebe. Hodně dětí přicházející do náhradního rodičovství vyrůstalo bez poznání mateřské a rodičovské lásky.

Jednou ze skutečností, kterou si děti pamatují je *traumatický zážitek*, který si čas od času najde cestu k opětovnému připomenutí. Takovým zážitkem může být jednorázová událost, která má negativní dlouhodobý vliv na jeho další vývoj. Nejčastější situací je těžký konflikt mezi rodiči nebo necitelné odebrání dítěte z původní rodiny.⁶¹

U dětí vystaveným traumatům pak dochází k disociaci - rozštěpení. Podstatou je oddělení osobnosti od stavů, které vyvolávají prožité trauma. Proces umožní vzpomínky, pocity, bolest potlačit, ale rozhodně se nejedná o výhodný prostředek vyrovnání s touto situací. Znovuprožití traumatu po odmlce může být ještě více traumatizující. Je třeba se s traumatem vyrovnat vědomě, tedy najít sílu hlavně v sobě a osobě, které mohou děti důvěřovat. Hodně dětí je v téhle situaci odolná a dokáže relativně normálně fungovat. Dle odborníků se dříve nebo častěji ale objeví symptomy, které tento stav výrazně naruší. Jedním z nich je *posttraumatická stresová porucha* - PTSP, která však díky resilienci, tedy vnitřnímu nastavení osobnosti, nemusí nastat. Tohle celé je ovlivněno vnějšími faktory, jako je právě podpora okolí v podobě navázání důvěrného vztahu s dalšími osobami.⁶²

⁶⁰ Zezulová, D., *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 21 - 22

⁶¹ Vymětal, J., *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál, 2004, s. 68

⁶² Časopis Psychologie - Dnes, č. 2. Praha: Portál 2015, s. 46

Posttraumatické stavy se objevují s odstupem času, výjimečně i za několik let, proto je třeba být připraven reagovat na toto nebezpečí.

Příznaky PTSP jsou rozděleny do čtyř skupin:

1. „Dotírající vzpomínky a sny;
2. Ztráta pozitivních emocí;
3. Vyhýbání se;
4. Zvýšená psychická a tělesná vzrušivost.“⁶³

Děti, které nestihnou navázat vztah s osobou blízkou, mají další negativní zkušenosti se vztahy. Později v období dospělosti se pak objevují výrazné nedostatky v citovém životě. Tato *citová deprivace* dokáže už v raném dětství člověka poznamenat na celý život. Pokud jsou vytvořeny optimální výchovné podmínky, lze deprivaci částečně zmírnit.

Opuštěné a ohrožené děti trpí dále *úzkostí*. Jde o projevy tísnivého napětí, které je vyvoláno nejistotou a ohrožením. Tyto stavy můžou, ale i nemusí mít konkrétní podobu. Jsou však zapříčiněny velice silným a negativním prožitkem. Pokud se tyto stavy nejistoty a ohrožení opakují často, pak se jedná o *úzkostnost*. V tomto případě děti vnímají nebezpečí ve zvýšené míře a z toho plyne, že vše neznámé, je pro ně nebezpečné.

K nejčastějším projevům patří stydlivost před více lidmi, nesmělost. V krajním případě se může projevit neurotickým mutismem - nemluvností.

Opakem bývá i agresivita, která pramení z úzkostných stavů. Děti se snaží ubližovat ostatním dětem, aby překonaly svoji hlubokou nejistotu a dodaly si tím značné sebevědomí.

Častou reakcí dětí je také častý útek do své vlastní fantazie, kde jsou sami pro sebe hrdinové. Jinou reakcí je zase přecitlivělost, kdy děti pláčí při každé příležitosti, i když se nejedná o nijak dramatickou situaci.

Děti provázejí při úzkostech nepřiměřeně silné a trvalé strachy. Děti se bojí tmy, prostorů, výšek, cizích lidí apod. Vše je reakcí na ztrátu kontroly nad vnějším světem.

Ztráta jistoty dětí při odloučení od původní rodiny se projevuje apatií, skleslostí, otažitostí. Zpravidla platí: „*Mírná úzkost povzbuzuje, silná úzkost však blokuje.*“⁶⁴

Pečující rodiče si musí dát pozor i na přílišné lpění dětí na jejich osobě, aby tento stav závislosti nepřerostl až do patologických fází.⁶⁵

⁶³ Práško, J., a kol., *Stop traumatickým vzpomínkám*. Praha: Portál, 2003, s. 32

⁶⁴ Matějček, Z., *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 111

⁶⁵ Matějček, Z., Dytrych, Z., *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994, s. 87 - 88

Na nových pečujících rodičích je, aby pomohly dětem překonávat a vyrovnat se s výše uvedenými stavy. Při pomoci se musí vycházet z konkrétní vývojové úrovně dětí.

Při pomoci zvládnout úzkost dětí doporučuje dětský psycholog Zdeněk Matějček principy:

- *Princip poznání*

Pěstoun a dítě společnými silami musí zjistit, co strach a úzkost vyvolává. Pěstoun se vždy snaží dítěti plně naslouchat a nechat ho popsat, pojmenovat, nakreslit obavy, které cítí. Strach má konkrétní příčinu, u úzkostí je příčina většinou neurčitá. Samotné popsání pocitů může ve výsledku prožívané emoce zeslabit.

- *Princip konání*

Jde o aktivitu dítěte, kdy se dítě snaží situaci s dopomocí řešit a ne se jí vyhýbat nebo ji odkládat. Tímto vyhýbacím jednáním se může úzkost a strach zvyšovat a upevňovat. Děti mají tendenci přiklánět se k druhé variantě. Je na pečující rodině, aby tyto stavy očekávala a snažila se na ně adekvátně reagovat. Upozornujícím projevem může být zlobení, útěk do nemoci apod.

Velkým úkolem pro pečující rodinu je být jednak připraveni na tyto situace a také na ně umět reagovat.

Vhodné je řídit se následujícími zásadami, kterými pomohou dětem překonat úzkost a nadměrný strach:

- *Dodat dětem pocit bezpečí a jistoty*

V praxi se očekává, že rodiče přijímají děti i s jejich nedostatky a obavami, a o to více je třeba jim projevovat větší náklonnost. Příjemné může být přitulení, obejmutí, pohlazení - děti pak pocítí, že je máte rádi, což je dobré pro poskytnutí pocitu bezpečí a jistoty, kterou děti pro své prožívání potřebují.

- *Zvyšovat sebevědomí a sebedůvěru dětí*

Sebevědomí a sebedůvěry u dětí posílí situace, kdy jsou úspěšné a dostanou pochvalu. Vhodné je povzbuzování, podporování v činnostech, které tyto děti baví a mají je rády.

- *Přímé překonání úzkosti a strachu*

Pokud se zjistí důvody úzkosti a strachu a pojmenují se, tak se s nimi může pracovat. Je však velmi důležitá aktivita a spolupráce dětí. Je se třeba ale vyvarovat nadměrnému ochranitelství dětí, protože taková reakce ze strany pečujících rodičů je spíše demobilizující a překonání problému tak brzdí.

- *Zhodnotit výsledky a snahu dětí*

Každé úsilí je na konci vyhodnoceno. Nesmí chybět pochvala dětem za snahu a spolupráci. I když se nedojde k požadovanému cíli, tak je třeba hledat jinou cestu. Je na zvážení každé rodiny s přijatým dítětem, aby cestu hledala sama nebo se poradila s odborníkem.⁶⁶

Čím je dítě mladší, tím je také kratší i jeho minulost. I když se jedná o miminko, které si nic nepamatuje, opak je pravdou. Jedná se o momenty, které jako první formovaly osobnost dítěte - například genetické dispozice, průběh těhotenství a samotného porodu, doba než přešlo do náhradní rodiny. Takto malé děti si pamatují více, než dávají najevo, neumí o tom však vyprávět.⁶⁷

Miminka, která nenavázala citové pouto, nedokáže reagovat na stres. Tento stav se projevuje disociací - tedy dalším odoláváním adaptací nebo nadměrným rozrušením. Můžeme se tak setkat s dětmi, které pláčou neustále nebo s těmi, které nepláčou nikdy. Dalším znakem je prudká reakce na nějaký podnět, opakem není žádná reakce na výrazný podnět. Mnoho miminek má ztuhlé a napjaté svaly, jiné jsou zase vláčné a nekoordinované. Setkat se můžeme i s prázdným pohledem na jedno místo nebo s vyhýbáním na jakýkoliv dotyk. Stres tak už v raném dětství ovlivňuje chování a formování každého člověka, proto je důležité navázat citové pouto co nejdříve.

U batolat, která se už aktivně zapojí do svého prostředí a mají potřebu regulace stresu, se objevuje i potřeba regulovat impulzy. Děti s nenaplněnou citovou vazbou nedokáží prožívat *reintegrační (opětovné) zahanbení*. Stud se pak stává základním prvkem jejich vnitřní identity. Tyto děti pak obtížně vyjadřují vlastní potřeby, základní pudy nebo vrozené afekty. Je-li *zahanbení reintegrační* - zdrojem obnovení narušené vazby je momentální bolest. Pokud je *zahanbení dezintegrační* - touho je ukrýt se. Tyto děti nedokáží často odlišit skutečnost od fantazie. Snaží se neustále lidem lhát a vymýšlet si, a tak se před nimi skrývat. Vše jsou obranné mechanismy, pomocí kterých se snaží ovládat nebo přesunout bolest ze svého zahanbení. Opakem jsou u jiných stavy, kdy se snaží být za každou cenu ujištěny, že jsou opravdu tak nesnesitelné, za jaké se považují.

⁶⁶ Vymětal, J., *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál, 2004, s. 158 - 161

⁶⁷ Matějček, Z., a kol., *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 114

Starší děti, které mají narušené citové přilnutí, se snaží ze všech sil zůstat věrné samy sobě a zůstat i součástí společnosti. Mnohdy se ale hodně odlišují od norem a pak je jejich snažení velmi ztížené. Jejich chování je považováno za extrémní nebo bizarní, protože nedokáží adekvátně regulovat svůj stres ani impulzy. Mají tak velký problém bavit se s ostatními, necítí empatii, neumí vyjádřit své emoce.

Všechny tyto děti s nenaplněnými potřebami vazby neznají důvěru a nemají schopnost někomu věřit. Paradoxně mají nejmenší důvěru k lidem známým, naopak náhodné známé vnímají jako nejlepší přátele. Proto nové pečovateli pro sebe mohou považovat jako hrozbu.⁶⁸

Důležité je po příchodu dítěte do nové rodiny zůstat sám sebou a zachovat si autenticitu:

- *Nebýt dokonalý* - je dobré, když děti vědí, že i dospělí dokáží udělat hloupost. Následně se si ji musí přiznat a omluvit se za ni.
- *Naladit se na potřeby dítěte* - to znamená pochopit jeho chování vycházející z deprivace a naladit se na jeho potřeby.
- *Věřit v dítě* - děti si myslí, že budou zklamány nebo, že neustále zklamávají. Je třeba jim proto především věřit.
- *Dívat se na dítě s láskou* - je těžké nezareagovat na některé momenty - například se jedná o rozzlobení na dítě, když něco provede. Přijaté děti mají problém číst emoce a tak sklouzávají do neadekvátních reakcí. Jen to, že se na ně někdo zlobí, pro ně může znamenat, že už ho nikdo nemá rád. Vše plyne z nedostatečného přilnutí k mateřské osobě. Ale navazováním důvěry mezi dítětem a pečujícím rodičem lze tyto momenty v budoucnu zvládnout.⁶⁹

3.3 Adaptace přijatých dětí v nové rodině

Pečující rodina, pro kterou je vybráno „opuštěné“ dítě, už většinou nějaké děti má - vlastní, přijaté nebo adoptované, které vyrůstají v rodině od raného dětství.

Jako první je třeba „vlastní děti“ připravit na příchod nového člena. Seznámit je s problematikou náhradního rodičovství a úmyslu vychovávat další „cizí“ děti.

⁶⁸ Cairns, K., *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. Praha: Portál, 2013, s. 71 - 75

⁶⁹ Zedulová, D., *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 74 - 75

Na tento příchod dítěte je třeba připravit děti, ale i popřípadě prarodiče. U nich se doporučuje absolvovat nějaké přípravné kurzy týkající se náhradního rodičovství. I z jejich strany se očekává zajištění bezpečí a jistoty přijatým dětem. Jde také o vyjasnění postojů vůči celé problematice náhradního rodičovství a tendence vychovávat „cizí“ děti.

Adaptace dětí v nové rodině je opravdu obtížná. Prvním krokem je navázání vztahu mezi dítětem a pěstounem a následné porozumění problémům dítěte.⁷⁰

Opatrující rodiče si vytváří rodičovské postoje za podílu zkušeností od druhých dětí, sourozenců, kamarádů, jiných pečujících rodin apod.⁷¹

Jestliže se kolem dítěte doposud střídalo mnoho osob, je do určité míry jeho proces duševního formování narušen. Děti jsou vystaveny nesouvislým a nesrozumitelným roztržštěným obrazům, které neumí uspořádat a zařadit do svého světa.⁷²

S příchodem dítěte do nové rodiny se tedy očekává podpora a pomoc od dalších členů rodiny, kteří budou vzory pro přijaté děti. Je potřebné, aby sourozenci, prarodiče, strýčkové, tetičky, neteře, synovci a jiní příbuzní přijali dítě zcela za své a tím s ním navázali důvěryhodný vztah, který se pak bude odrážet v jejich další životní spolupráci.

Přijetí nového člena přináší samozřejmě změny v uspořádání vztahů v rodině. To znamená, že vznikají nové vazby.

Nejčastější zaměření spočívá na vztahu:

- *rodič a přijaté dítě;*
- *přijaté děti a nově přijatý člen;*
- *vlastní a nově přijaté děti.*

Z těchto nejrůznějších kombinací mohou plynout radostné události, ale také celá řada problémů, které se ale očekávají, protože každý nový člen v rodině vždy přinese nové aspekty, na které je třeba v daný moment reagovat a respektovat je. Vždy dojde ke změnám ve vztazích mezi jednotlivými členy rodiny.

Kritickým mezníkem je přijetí dítěte v období dospívání. Pro něj je to etapa hledání sama sebe a o to náročnější je adaptace na novou rodinu. V tomto období, kdy je dítě již členem pečující rodiny se ukáže jak silná je vazba mezi jednotlivými členy. Pokud je vytvořen zdravý a naplněný vztah, tak jsou problémy řešitelné ku prospěchu obou stran.

⁷⁰ Zezulová, D., *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 37

⁷¹ Matějček, Z., Pokorná, M., Karger, P., *Rodičům na nejhezčí cestu*. Jinočany: H a H, 2004, s. 37

⁷² Prekopová, J., Schweizerová, Ch., *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 2003, s. 21

Období puberty a rané adolescence se může mezi pěstouny a všemi jejich dětmi objevit zášť, nenávisť, odpor - které byly v nižším věku zvladatelné. Nastane ale moment, kdy dítě chce mít práva jako dospělí, ale ještě není zralý pro zvládání jeho povinností. Pěstouni se tak stávají nárazníkovou zónou pro své přijaté děti.

Úskalím je i vztah pěstounů - prarodičů a jejich vlastních přijatých dětí - vnoučat. Prarodiče kromě role prarodičovské musí plnit i roli rodičovskou. Většinou tento střet zájmů má vliv opět na období dospívání. Prarodiče jsou velmi zainteresováni v rodinných vztazích, které znesnadňují zvládnutí traumatických zkušeností a citových deprivací dětí.⁷³

Pro snadnější adaptaci nových dětí mezi děti již v rodině žijící je třeba vymezit situace, v nichž budou jasně vymezeny role dětí. Hranice v tomto případě musí udržovat dospělí. Všem dětem je ponechána volnost v jejich rozhodování, patřičně vhodná k jejich věku, povaze a rozhodování musí být součinné s možnostmi rodiny.

Hlavním cílem tohoto modelu je zajistit dětem, které už v rodině bydlí, pocit jistoty. Stávající děti vůči novým dětem mohou z jejich přítomnosti pociťovat ohrožení jejich bezpečí a jistoty, kterou si v rodině už získaly.

Ujasnění pravidel a rituálů v rodině je úkolem pro rodiče. Přicházející děti si velmi hlídají to, na co by mohly mít nárok a srovnávají stav u ostatních dětí. Pro předejití těchto stavů a vztahů mezi členy rodiny se vyžaduje připravenost rodičů a jejich dětí.⁷⁴

⁷³ Kubičková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 102 - 103

⁷⁴ Zezulová, D., *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 27 - 29

4 ASISTOVANÝ KONTAKT

Přijaté děti si do nových náhradních rodin - především pěstounských, s sebou přináší i součást své minulosti, kterou nelze jen tak přerušit, odstříhnout nebo vymazat. S tímto problémem úzce souvisí téma asistovaných kontaktů, které jsou důležité pro opuštěné děti v pěstounské péči.

Do pěstounských rodin se dostávají děti, které už mají nějaké povědomí o původní rodině. I když by se k pečující rodině dostalo maličké dítě, i tak si později uvědomí, že bylo do rodiny přijato a cítí, že mu chybí nějaká část ze svého „já“.⁷⁵

Děti, které musely dočasně nebo trvale opustit rodinné prostředí z důvodů, které byly v jejich nejlepším zájmu, mají právo znát své rodiče, i mít právo na jejich péči - tak jak se uvádí v Úmluvě o právech dítěte.

Původní rodina, která se z nejrůznějších důvodů o své děti nemůže starat, má právo na vzájemný kontakt se svými dětmi, pokud tohle setkání není ohrožující pro jeho vývoj.

Pokud tedy nemají možnost vyrůstat ve své původní rodině, měli by mít možnost být s nimi v kontaktu a poznat je.

Asistovaný kontakt je příležitostí poznat sám sebe a svoji původní rodinu. Jinak by dítěti chyběly informace o tom, odkud pochází a jaké jsou jeho kořeny. Pokud tohle není možné, je na pěstounovi, aby mu pomohl utřídit vzpomínky a naučit se na ně reagovat.

4.1 Důležitost osobní identity přijatého dítěte

Děti v pěstounské péči nemají příznivý start do života, proto je důležité poznat sám sebe a dozvědět se o sobě co nejvíce informací.

Momenty ze života opuštěných dětí, které mají původ už v samém prenatálním vývoji až po zanedbávání jejich potřeb, můžeme definovat jako špatné zacházení a odmítání péče ze strany původní rodiny. Děti si tak nesou pocity viny vlastního selhání a cítí zlost a nenávisť.

⁷⁵ Kubíčková, H., *Dítě - Rodina - InSTITUTE aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, s. 95

Pokud dětem nikdo nevysvětlí, že mají své místo v životě, může se prohlubovat jejich citová deprivace, úzkosti, traumatické zážitky. Pro pěstouny je velkým úkolem vyvrátit dětem přesvědčení, že nikam nepatří.

Bolest, která byla těmto dětem způsobena, nemusela být záměrná, dokonce o ní dlouhou dobu nemusela původní rodina vědět. Pro pěstounskou rodinu je tak mnohdy těžké podporovat děti v setkávání s jejich biologickými rodiči a příbuznými. Otázky na původní rodinu ze strany přijatých dětí však nesmí zůstat vyloučeny a je třeba se s nimi naučit pracovat.⁷⁶

„Potřeba pozitivní identity je jednou ze základních psychických potřeb, které musí být uspokojovány v náležitě míře a ve vhodné době, má-li se lidská osobnost vyvíjet zdravě.“⁷⁷

Identita je naše „já“ a odpovídá na otázku, kdo jsem a jaké místo zaujímám ve společnosti.

Identitu utváří tzv. tři zrcadla:

- *zrcadlo tváří našich blízkých* - které nám ukazuje, jak nás vidí naši blízcí a ti na kterých nám záleží dnes. Dozvídáme se o sobě z jejich reakcí a výrazů, zda jsme jim lhostejní, budíme v nich obdiv, uznání, odmítání, pohrdání apod.
- *zrcadlo, do kterého se sami díváme* - ptáme se kdo jsme, vidíme na sobě nedostatky a přednosti.
- *Vnitřní zrcadlo* - kde se dovídáme něco o sobě. Niterní svět má však svoje vlastní pravidla a specifika a je mnohdy obtížné svoji vnitřní řeč a vnímání přeložit do řeči mluvené či psané.⁷⁸

Opuštěné děti mají v náhradní rodinné péči problém se svojí identitou a mají tak zhoršené podmínky pro orientaci ve svém životě.

Identita dítěte má institucionalizované znaky - jméno, příjmení, číslo občanského pasu, jmennou přezdívku, vyznačuje se i národností, státní příslušností apod.

Dále identitu tvoří původ a životní historie osobnosti. Tyto skutečnosti ovlivňují zájem společnosti a také její hodnocení.

Následkem tohoto zjištění je dítě v pěstounské péči tzv. ostře sledováno a vystaveno většímu zájmu svého okolí.⁷⁹

⁷⁶ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 4 - 5

⁷⁷ Matějček, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 67

⁷⁸ Matějček, Z., a kol., *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 62 - 63

⁷⁹ Matějček, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 67 - 69

Náhradní rodiče nebudou nikdy totéž co rodiče biologičtí a děti si tak musí vytvořit identitu od nich odlišnou. Jde o složitý psychologický proces, kdy si děti musí uvědomit, komu se narodili a kdo je pak díky nepřízní osudu vychovává.

Hlavní důvody budování identity opuštěného dítěte v náhradní rodinné péči - v pěstounských rodinách:

- **Pozitivní přijetí svého vlastního „já“** - jde o základní psychickou potřebu přijetí sama sebe. Cílem je uvědomit si svoji vlastní hodnotu a posílit sebevědomí a získat v sobě pocit sebeúcty.
- **Pozitivní přijetí společnosti** - při posilování vlastní identity dítě navazuje lépe důvěrné vztahy s dalšími lidmi. Děti úzkostné, které si prošly nelehkým životním obdobím, mají tendence stranit se a mít strach z cizích lidí.⁸⁰ Je třeba děti stále motivovat a celou jejich situaci s nimi řešit a reagovat na ni.
- **Odlíšné etnikum dítěte** - náhradní rodina musí znát historii, kulturu, informace o původu opuštěného dítěte, které k sobě přijali.⁸¹

„Každé dítě cítí hluboko ve svém srdci, že potřebuje od svých rodičů jistotu, ale taky důvěru, vlastně celou jejich lásku.“⁸²

Na náhradních rodičích je, aby se identita u přijatých dětí začala budovat včas, s ohledem na vývojovou etapu. Proces musí být citlivý a srozumitelný.

Osvědčenou možností přiblížit dětem jejich původ je tzv. **Knihy života**. Jedná se o dokument, který patří jen dítěti. Po odchodu z původní rodiny je to pro něj vzpomínka, kterou si může dennodenně připomínat.

Zpravidla obsahuje datum narození - sebe i ostatních členů rodiny, fotografie původního bydliště, rodičů, sourozenců, přátel. Popis oblíbených míst, telefonní čísla na své příbuzné apod. Do této knihy si opuštěné dítě zapisuje informace dle svého vlastního uvážení. Je to pro něj velkým přínosem, protože je to část jeho vlastního „já“, kterou může mít stále u sebe a může mu pomáhat překonávat nejrůznější nástrahy v jeho dalším osobním životě.

⁸⁰ Matějček, Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, s. 128

⁸¹ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 5 - 6

⁸² Prekop, J., *Jak být dobrým rodičem - Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 23

Pokud do nové rodiny přichází dítě, které nemělo možnost si knihu vytvořit nebo získat nějaké fotografie z minulosti, tak si může knihu vypsát fiktivně. Opět je to zase pomůcka, jak uchopit vlastní identitu.⁸³

4.2 Cílové skupiny, zásady a obecné podmínky asistovaných kontaktů

Asistované kontakty se zaměřují na setkávání dítěte v pěstounské péči se svojí původní rodinou. Tyto kontakty probíhají na základě požadavku pěstounů, dítěte a biologických rodičů, za domluvení podmínek, které musí všechny strany respektovat.

Mezi cílové skupiny těchto kontaktů řadíme:

- *Dítě svěřené do náhradní rodinné péče* - především se jedná o děti v pěstounské péči. Tyto děti se dostávají zpravidla do náhradní rodiny už ve věku, kdy si mnoho událostí pamatují nebo je určitým způsobem na základě prožitého traumatu vnímají.
- *Rodiny, které mají svěřené dítě v náhradní rodinné péči* - pěstounské, poručenské nebo se jedná o děti svěřené do péče jiné fyzické osoby, než jsou rodiče a také rodiny, které mají děti osvojené. Všechny tyto rodiny mohou požádat a iniciovat kontakty s původní rodinou. Pokud by ovšem kontakty neměly špatný vliv na vývoj jim svěřených dětí.
- *Osoby, které mají zájem o kontakt s dítětem* - v tomto případě o setkání mohou požádat příbuzní dítěte nebo jeho blízcí a kamarádi.⁸⁴

K zásadám služby Asistované kontakty řadíme:

- *Zájem dítěte o setkání s původní rodinou* - Setkání by nemělo proběhnout za každou cenu. Musí se vždy vycházet z aktuálního psychického rozpoložení dítěte a brát ohledy na jeho potřeby. Nikdy by nemělo setkání proběhnout nuceně. Dítě může chtít rodiče poznat, ale nemusí být pro tento krok ještě dostatečně vyžralé a kontakt by mohl být pro něj velkou zátěží.⁸⁵

⁸³ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 44

⁸⁴ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 14 - 15

⁸⁵ Zedulová, D., *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 118

- *Bezpečí* - Pro uskutečnění kontaktů se doporučuje neutrální místo, které bude uzpůsobeno, tak aby se v něm dítě i osoby, se kterými se chce setkat, cítilo v bezpečí. Tento pocit pomůže navodit i přítomnost pracovníka, který kontakt facilituje a dbá na správné dodržování pravidel.
- *Motivovanost uživatelů* - Před proběhnutím kontaktu probíhají schůzky s biologickými i pěstounskými rodinami. Pracovník se snaží, aby pěstouni pochopili a přijali důležitost minulosti dítěte a uznali, že je setkání s původní rodinou pro dítě důležité. U biologických rodičů se pracovník snaží probrat očekávání, představy a obavy, které cítí a můžou celou situaci ovlivnit. Důležité pro ně je uvědomit si, co je hlavním cílem asistovaného kontaktu mezi ním a dítětem.
- *Dodržování sjednaných pravidel* - Před uskutečněním je se zájemci sepsána Dohoda o asistovaném kontaktu, která vymezuje nároky všech stran, dle kterých se musí řídit, aby setkání proběhlo v co nejlepším zájmu všech stran.
- *Spolupráce s orgánem sociálně právní ochrany dětí - OSPOD* - S kontakty které iniciuje pěstounská nebo biologická rodina musí souhlasit poskytovatel těchto kontaktů, zájemci i OSPOD. Tento orgán zváží vhodnost setkání, zda nebude ohrožovat vývoj dítěte. Nadále je pak ve spojení s pracovníkem služby, který je u kontaktů přítomen o dosavadním stavu a vlivu na samotné dítě, kterého se celá záležitost týká.
- *Nestranná pozice pracovníka poskytovatele služby* - Pracovník je při kontaktu především pozorovatelem jejich jednání. Všechny momenty nastalé momenty se pak snaží rozebrat na svých společných schůzkách.
- *Individuální přístup* - S každou rodinou je jednáno dle jejich rodinné situace. Celá spolupráce vychází z předem stanovených pravidel mezi poskytovatele a zájemci. Přihlíženo je také k celkové rozpoložení dítěte a jeho psychických možností. Ke každému případu je přistupováno individuálně.
- *Dobrovolnost* - Všechny kontakty musí vycházet z vlastního rozhodnutí především dítěte, ale i jeho pěstounů a původních rodičů. Nikdo do kontaktů nemůže být nucen. Na každém je jeho osobní zvážení, zda chce setkání realizovat.

- *Zaměření na silné a slabé stránky* - U každého ze zúčastněných se zvažuje, do jaké míry je schopen celý průběh kontaktů zvládnout. Opět vše vychází ze schůzek s jednotlivými účastníky, kde se proberou možné situace, které mohou nastat a dále jaká je na ně možnost reakce ku prospěchu všem.⁸⁶

Uvedené zásady jsou doplněné o stručný popis, který je inspirován z mých vlastních zkušeností při realizaci asistovaných kontaktů během mé profese pracovníka v sociálních službách zajišťující setkání mezi pěstouny a biologickými rodiči a jejich dětmi.

Mezi obecné podmínky pro uskutečnění asistovaného kontaktu patří:

- *Uzavření Dohody - Smlouvy o službě Asistovaného kontaktu*
V tomto dokumentu jsou obsaženy zpravidla údaje: **o formě** Asistovaného kontaktu (osobní, písemná apod.) Obsahuje dále místo, **místo realizace průběžných schůzek**, kde bude kontakt probíhat, **údaje o místě**, kde budou probíhat jednotlivá setkání všech zájemců - určená místnost nebo prostředí mimo vyznačený areál. **Čas a frekvence** setkávání. V závěru je **podpis zúčastněných** stran, které se dohodly na podmínkách spolupráce.
- *Spolupráce s OSPOD*
Jak již bylo uvedeno v zásadách služby, je tato podmínka nezbytná a důležitá k realizaci spolupráce.
- *Mlčenlivost*
Pracovníci služby i pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí jsou vázáni mlčenlivostí.
- *Přítomnost osob u Asistovaného kontaktu*
U asistovaného kontaktu se zúčastňují všichni zájemci včetně pracovníka poskytovatele služby. Při prvním setkání nebo dle potřeby je přítomen i pracovník OSPODu. Pěstouni mohou být přítomni, ale pokud si to situace již vyžaduje, tak nechávají prostor jen pro dítě a biologické rodiče.

⁸⁶ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 15

- *Sjednávání kontaktů*

Sjednávání asistovaných kontaktů záleží na pracovníkovi nebo dále na pracovníkovi OSPOD. Vše vyplývá z předem stanovených podmínek ve smlouvě. Vždy přihlíží k časovým možnostem všech zúčastněných. Dalším podnětem je také samozřejmě motivace k dalším setkáváním od všech zájemců.⁸⁷

Všichni zájemci jsou také poučeni o možnostech ukončení kontaktů a následnému vypovězení vzájemné dohody o této službě.

4.3 Průběh asistovaných kontaktů

Setkávání dětí v pěstounské péči s biologickými rodiči má pozitivní vliv na jeho vývoj - především na pochopení vlastní identity.

Kontakt musí probíhat dle pravidel, ujednaných podmínek, akceptovat vývojové a psychické zvláštnosti dětí.

Pracovník, který začne pracovat s rodinami biologickými, musí k celé záležitosti přistupovat velmi citlivě.

- Hlavní jeho práce spočívá především v zájmu dítěte a jeho rodičů.
- Snaží se, aby měla původní rodina zájem začlenit se do života dítěte žijící v náhradní rodinné péči, jinak z něj mohou být úplně vyřazeni.
- Vysvětluje biologickým rodičům rozdíl mezi „pěstounem“ a „rodičem“. Nedojte tak k soupeření mezi oběma rodinami.
- Kontakt původní rodiny, pěstounů a dětí je popsán, vysvětlen a je zcela jasný pro všechny strany.⁸⁸

Na začátku celého procesu setkávání se musí posoudit, jaký bude mít kontakt vliv na emocionální a sociální vývoj dítěte.

⁸⁷ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 15 - 37

⁸⁸ Vrtbovská, P., Formánek, O., *Jsem náhradní táta, jsem náhradní máma - průvodce pro pěstouny a osvojitele*. Praha: Natama, 2006, s. 24

Podmínkami pro asistovaný kontakt jsou:

- *Vyhodnotit situaci a stanovit typ kontaktu* - osobní, písemný, sdílený společně s původní i pěstounskou rodinou.
- *Informovanost všech zúčastněných stran.*
- *Vyjasnit si cíl, účel setkávání*
- *Sepsat smlouvu a upozornit na situace, při kterých může dojít k porušení a přerušení spolupráce.*⁸⁹

Po stanovení podmínek a vyplnění potřebných dokumentů se stanoví *termín setkání*. Následuje pak přípravný rozhovor s dítětem, který je adekvátní k jeho rozumovým a vývojovým schopnostem, dále s biologickými rodiči a pěstouny.

Při realizaci kontaktu se všichni setkávají na neutrálním místě v prostorách určených k setkání. Pracovník všechny účastníky mezi sebou seznámí. Pokud je třeba tak pracovník do kontaktu vhodně zasahuje. Například nabídne rodičům vhodné hry nebo sám nadnese nějakou otázku, kterou už pak děti a původní rodiče rozvinou a pokračují ve svém hovoru a jednání.

*Pro přirozenější průběh asistovaného kontaktu se v tomto případě může jako nástroj použít: **Knihy života***, kterou si společně můžou sestavovat nebo doplňovat. Vždy je dobré se k tématům uvedeným v knize vracet a vysvětlovat si důležité události, které ovlivnily jejich životy.

Dalším nástrojem jsou *příběhy rodin*, kdy pomocí už prožitých kontaktů seznámíme děti i rodiče s možnostmi průběhu i reakcí všech zúčastněných. I při samotném kontaktu tohle lze připomínat a tím zúčastněné motivovat.

Určitě je vhodné *zapojit hru*, která usnadňuje komunikaci mezi dítětem a rodičem.

Dále můžeme zařadit *výtvarné tvoření* - jako například kreslení obrázků, výroba dárečků mezi sebou. Pracovník jim činnost po předchozí domluvě nachystá nebo se vychází z materiálů již připravených.

Vhodným nástrojem je i *hudba a písničky*. Pracovník přichystá do místnosti materiály s říkadly, pohádkami, písničkami apod. Je to vhodný prostředek pro odbourání blokace, strachu v komunikaci.

⁸⁹ Vrtbovská, P., *Kuchařka od Natamy - příběhy z praxe a metodické listy pro moderní práci v oboru NRP*. Praha: Natama, 2011, s. 75

Na závěr setkání probíhá zhodnocení, které vede s přítomnými pracovníky poskytovatele služby o asistovaném kontaktu. Podrobnější informace si všichni předají na společné schůzce, kterou iniciuje poskytovatel služby nebo pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí. Pracovník přítomný při kontaktech podává příslušnému orgánu SPOD průběžné zprávy o průběhu setkání. Při schůzkách se řeší postřehy, názory, připomínky pěstounských i biologických rodin. Dítě se může zúčastnit v případě, že si to situace žádá a je to vhodné s ohledem na jeho věk a rozumové schopnosti. Pokud jsou kontakty bezproblémové, tak pracovník může asistovat jen u předávání dítěte mezi rodinami.

Služba je tedy hodnocena pěstouny, biologickými rodiči, dítětem a poskytovatelem služby. Zhodnocení se provádí dle aktuální potřeby nebo stanovených termínů uvedených v dohodě o poskytování této služby asistovaných kontaktů. Může tak dojít k přehodnocení průběhu služby, pokud to situace vyžaduje - jsou pak upraveny podmínky ve vzájemné dohodě, tak aby to vyhovovalo všem zúčastněným stranám.⁹⁰

Pracovník působí jako mediátor mezi rodiči a pěstouny, kterým se snaží usnadnit přípravu a průběh setkání. Naslouchá rodičům, aby posílil vztah mezi dítětem a rodičem. Pěstounům se snaží pomoci při navázání vztahu s rodiči a zpracovat jejich předsudky a reakce.

Dítěti v pěstounské péči vzniká složitá vztahová síť, kterou je třeba mu pomoci upevňovat a orientovat se v ní.⁹¹

Každý vztah má neobyčejný význam, neboť jenom vztahem ke své rodině dostává dítě šanci poznat lidskost - nejvyšší formu lásky.⁹²

⁹⁰ Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius, s. 31 - 39

⁹¹ Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 58

⁹² Prekop, J., *Jak být dobrým rodičem - Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 25

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM TÝKAJÍCÍ SE PROBLEMATIKY ASISTOVANÝCH KONTAKTŮ

Diplomová práce je zaměřená především na pěstounské rodiny, které se rozhodly k sobě přijmout děti, které se ocitly bez domova, lásky, citu a pocitu jistoty. Součástí náhradní rodiny i přijatých dětí bude vždy povědomí o rodině původní - biologické.

Výzkumná část této práce se bude zaměřovat na obě rodiny, které mají k dítěti v pěstounské péči vazbu. **Hlavním tématem výzkumu jsou proto asistované kontakty a jejich smysl pro identitu dítěte i samotných rodičů - pěstounských a biologických.**

Pro tuto část práce byl zvolen *kvalitativní výzkum* metodou *rozhovorů*, mezi pěstounskými a biologickými rodinami. Tento postup jsem zvolila z důvodu možnosti zpracovat názory a pocity těchto rodin, se kterými díky své práci spolupracuji a můžu tak proniknout hlouběji do problematiky náhradního rodičovství a úskalí pěstounské péče.

Součástí práce je také zmínka o tzv. *Knize života*, která by měla pomoci přijatým dětem s jejich identitou v pěstounské rodině, ale i v jiných formách náhradní rodinné péče.

Tuto knihu - album, nelze jen tak zakoupit. Pro každé dítě je to velmi individuální vlastní vzpomínka, kterou si vyrobí každý sám nebo za pomoci svých „rodičů“.

Při své profesi se setkávám s dětmi, které jsou ovlivněny nepříznivou životní situací, a řešíme s nimi mnoho problémů. Oslovila jsem tyto děti s tématem pěstounské péče a již zmiňovanou „knihou života“. Společně jsme vytvořili náhled, co by si děti v knize představovaly - jak by asi mohla vypadat. V zadání tématu bylo, že nikomu z dětí nezbyla žádná fotografie z původní rodiny, a proto si děti musely své vzpomínky na původní rodinu nakreslit dle své fantazie. Děti měly určený věk asi 10 let a od své původní rodiny odešly ve věku 8 let.

V příloze P I je k nahlédnutí vzor „Knihy života“ dětí hledající svoji vlastní identitu - vzpomínku na původní rodinu.

5.1 Cíl a metodologie výzkumné práce

Hlavním cílem diplomové práce je přiblížit systém náhradní rodinné výchovy opuštěných dětí a jejich umístování především do pěstounských rodin. Tento systém byl popsán v teoretické části práce.

Dalším cílem je přiblížit význam setkávání svěřených dětí s biologickými rodiči. Tento cíl bude vyhodnocen na konci výzkumné části práce.

Dílčí cíle, tvoří otázky: zda má smysl setkávání dítěte s biologickou rodinou, dle názoru pěstounských i biologických rodičů.

Ve výzkumné části se snažím pomocí metody rozhovoru s rodinami potvrdit nebo vyvrátit tato tvrzení:

- *Setkávání s původní rodinou mají pro děti v pěstounské péči smysl a jsou pro ně prospěšné.*
- *Kontakty dítěte s původní rodinou iniciují převážně biologičtí rodiče.*

Hlavními výzkumnými otázkami, na které chci zjistit odpovědi, jsou:

- *Má asistovaný kontakt mezi dítětem v pěstounské péči a biologickými rodiči pozitivní vliv na pochopení jeho pravé identity?*
- *Připravují pěstounské rodiny svěřené děti na možnosti kontaktů s původní rodinou?*
- *Vysvětlují pěstouni při výchově svěřeným dětem oslovování jich samotných i biologických rodičů?*
- *Přesahuje iniciativa o asistované kontakty ze strany biologických rodičů?*

Při plánování cíle vycházím z východiska, kdy dítě v náhradní rodinné péči ví, že bylo umístěno do nové rodiny a během života v ní je s touto skutečností postupně seznamováno. Každé dítě má mít právo na výchovu svého rodiče, ale jsou situace, kdy to z nejrůznějších důvodů není možné. Těmto dětem ale nesmí být zakázána možnost znát svůj původ, své rodiče a být s nimi v kontaktu. Je tedy třeba děti seznamovat s jejich minulostí, aby se ve svém životě dokázaly lépe orientovat.

Metodologie diplomové práce je postavena na kvalitativním výzkumu, který se soustřeďuje na subjektivní prožívání zkoumaných osob. Výzkum provádím na malé skupině respondentů. Jedná se o čtyři rodiny pěstounské a čtyři rodiny biologické. Vycházím z možnosti přímého kontaktu s rodinou náhradní i původní, kde se upřednostňuje zachování rodinných vztahů a pravé identity dítěte, využívající službu asistovaných kontaktů.

K otázkám určeným pěstounským rodinám se vyjádřily ještě další čtyři rodiny, u dvou z nich ale přímé kontakty s původní rodinou neprobíhají. Další dvě rodiny se s původní rodinou nějakým způsobem stýkají, ale nebylo možné tyto biologické rodiče kontaktovat. Názory a postoje těchto dalších rodin jsem v praktické části také zohlednila.

Použitou metodou v této práci je rozhovor s pěstouny a biologickými rodiči dětí.

Pěstounská rodina vychovává dítě/děti, o které se jejich rodina z nejrůznějších důvodů nemůže starat.

Biologická rodina je pro dítě rodinou původní, která má nárok na setkávání s dítětem, pokud to ovšem není pro dítě ohrožující.

Rozhovory probíhaly před uskutečněním asistovaných kontaktů mezi rodiči a jejich dětmi. Dotazované rodiny byly předem seznámeny s účelem rozhovorů, potřebných k výzkumu smyslu asistovaných kontaktů dětí s původní rodinou do diplomové práce zabývající se opuštěnými dětmi v náhradní rodinné péči.

Tyto rodiny mezi sebou už absolvovaly několik setkání, proto pro ně nebylo prostředí i pracovnice neznámé. Mohu tedy potvrdit, že se respondenti při dotazování více otevřeli a odpovídali dle svých možností dostatečně a pravdivě. Rodiny souhlasily se stručnou charakteristikou, proč se staly pěstounskými. Biologické rodiny uvedly důvody, které jim znemožňují vychovávat své děti. Všechny dotazované rodiny byly ubezpečeny, že bude uvedeno jen určené jméno jejich rodiny a nikde nebude uvedený jejich osobní údaj.

Další rodiny odpovídaly na domluvených schůzkách mimo službu asistovaných kontaktů.

U rozhovorů šlo hlavně o odkrytí postojů, názorů popisovaného problému setkávání dětí v pěstounské péči s jejich původní rodinou.

Pro rozhovory byly předem sestaveny strukturované (uzavřené) otázky, které byly pro pěstounské a biologické rodiny odlišné, ale postihující celkovou problematiku asistovaných kontaktů. Rozdíl byl z důvodu lepší komunikace s biologickou rodinou, pro kterou bylo nutné sestavit otázky jednodušší, aby na ně mohly odpovědět dle svých aktuálních možností. Z rozhovorů byl pořízen zápis a v poslední řadě byly odpovědi vyhodnoceny dle cílů a výzkumných otázek.

Otázky pro pěstounské rodiny:

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?
2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?
3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?
4. Jak vás dítě oslovuje? Učili jste ho nějaký způsob, nebo jste to nechali zcela na něm? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to pak řešit?
5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?
6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?
7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?
8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?
9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?
10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Otázky pro biologické rodiny

1. Jak vnímáte život svého dítěte v pěstounské péči? Myslím tím, zda se má dobře a je to celé pro něj v náhradní rodině prospěšné?
2. Dáváte sami podnět k setkávání s dítětem nebo čekáte na výzvu dítěte, pěstouna, OSPODu?
3. Jaké to pro vás je, když se setkáte se svým dítětem? Bojíte se, pláčete, těšíte se, jaké jsou vaše pocity?
4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?
5. Jak často se chcete setkávat s vaším dítětem? Jak by vám to vyhovovalo?

5.2 Rozhovory s rodinami

Rozhovory s pěstounskými rodinami

Rodina paní Marie

Stát se pěstouny manžele oslovil nábor v televizi. Rodina vychovává v pěstounské péči jednu holčičku Káťu ve věku 3 let a své další vlastní děti. Přijatá dcera se do jejich rodiny dostala proto, že její vlastní rodiče se o ni nezvládli postarat.

1. *Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?*

Na tuto otázku rodina odpověděla tak, že si nepřipadají jako pěstouni. K pěstounství se rozhodli náhle při sledování dokumentu v televizi. Hned pak začali studovat vše, co to obnáší a rozhodli se tak udělat nějaké holčičce pěkný život a pomoci jí. To, že se o ni starají a nahrazují jí její biologickou rodinu, příliš neprožívají. Dcera do jejich rodiny zapadla velice rychle a ani jim nepřijde, že u nich od narození nebydlí. Malá je dle jejich slov jako jejich. Od pěstounství nic neočekávali, než je stávající stav. Jediné na co nebyli připraveni byl styk s biologickými rodiči, s tím se museli naučit pracovat.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

Odpověď byla taková, že když k nim holčička přišla, měla pouze dva roky a nemohla tak být připravená na její další osud. Při prvním setkání novým rodičům nevěřila, ale velice rychle si na ně zvykla. Při přechodu do jejich rodiny byla již v dobrém rozpoložení, že pěstouni nejsou cizí lidé a nebála se jich. Její minulost budou pěstouni řešit, ale až bude ve vhodném věku.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

Ze slov pěstounů zaznělo, že když si malou přivezli poprvé domů, tak na ní nepozorovali nějaké zvláštní psychické či emoční změny. Malou si jeli vyzvednout všichni, tedy celá rodina. Hned s ní jeli nakupovat, z počátku se bála sednout do nákupního vozíku, neznala to, ale pak se jí to zalíbilo. Při příjezdu domů, kde se jen porozhlédla, musela jít spinkat po obědě. To bylo jediné, čeho se bála. V postýlce plakala a natahovala ručičky. Pěstounka ji pochovala a sedla si k ní na židli a holčička v klidu usnula. Žádný další stres už nebyl, ani při nočním uspávání, už neplakala a v klidu usnula. Doma u pěstounů si zvykla prakticky okamžitě a bez problémů. Vlastní dva synové pěstounů Kát'u vzali ihned do party a hráli si s ní.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

Kát'a pěstouny začala oslovovat „mámo“ a „táto“ sama od sebe. Při přebírání z kojeneckého ústavu ještě mluvit neuměla, ale během prvních pár dní začala po pěstounech a sourozencích slova opakovat a velice rychle se rozmluvila, dokonce začala tvořit i věty. Žádné oslovování ji nikdo neučil, ale jelikož neustále slyšela od kluků, jak rodiče oslovují, tak si to sama přebrala. Mezi pěstouny a biologickými rodiči probíhá pravidelný kontakt, pěstouni se tak rozhodli malou naučit, že oni jsou máma 1 a táta 1 a biologičtí jsou máma 2 a táta 2 nebo také máma Alena a táta Petr. Proč má dvoje rodiče a její sourozenci ne, jí vysvětlí až později.

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

Pěstouni s malou Káťou o rodičích nehovoří. Vždy týden před schůzkou ji na toto setkání připraví, ale situaci v rodině neřeší. Co se týká představ, jak budou s malou biologické rodiče řešit, mají asi takové, že si budou vykládat, proč nemůže být u nich. Původní rodiče se o ni neumí postarat a nezvládli by starost o ni. Sama pěstounka řekla, že po té co vše o matce ví, bude pro ni velice obtížné mluvit o biologické matce v kladných větech. Nejdříve tedy malé vysvětlí důvody a pak to zřejmě nechají na její otázky.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

Osobní názor pěstounů nebyl kladný ke schůzkám s biologickými rodiči. Katuše to nic nepřináší, je na ní možné pozorovat to, že se neteší na své biologické rodiče, ale na to, že je středem pozornosti u biologického táty a zejména ji zajímá to, jaké sladkosti jí otec přiveze. Schůzky probíhají jednou za měsíc a v současné době jednou za dva měsíce, i přesto však malá o svém tátovi nemluví a o matce už vůbec ne. O tátovi promluvila jen dvakrát, že jí přivezl hračku. K biologickým rodičům se tedy Káťa jinak nevyjadřuje, a kdyby je dle slov pěstounů neviděla, tak jí to vůbec nevádí. Po schůzkách malá odjíždí občas rozložená, ke konci schůzky už stejně chodí více k pěstounům a mazlí se s nimi.

Pěstouni se dále vyjádřili takto: „*Domníváme se, že by v této oblasti mělo být základem to, co chce dítě, nikoliv biologičtí rodiče či pěstounský rodiče. Celkově v této náhradní rodinné péči by měli všichni sledovat zájem dítěte a jeho touhy a ne to, po čem touží biologičtí rodiče. Nedomníváme se, že zrovna biologičtí rodiče by měli stát v pozici, kdy si oni budou diktovat podmínky. Správně by se mělo dívat jen na názory dětí, kteří právě celou situaci odnesli nejvíce a nejhůře, i když se jim v náhradní rodině líbí.*“

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

Odpovědí na tuto otázku bylo, že se u malé Káti emoce střídají. Po setkání je obvykle unavená. Pěstounka na ní sleduje i to, že je zmatená, když se setkání účastní i biologická matka. Než si Káťa na setkání zvykla, tak se pěstounů po schůzce držela za ruce a nesměli nikam odejít z očí, protože měla strach. Po dvou letech schůzek si malá už zvykla, nebývá

už nervózní, ale vypadá to, že v hlavičce zmatek má. Setkání ale nekomentuje a s nikým o něm nemluví.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

Z pohledu pěstounů nejsou schůzky pro Káťu v současné době prospěšné. Nechápe, proč se tomu tak děje a ještě není ve věku, kdyby jí byli pěstouni schopni vysvětlit vše tak, aby to pochopila a nebyla z toho nešťastná.

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

Schůzky navrhují pěstouni po dohodě se sociální pracovníci. Když je biologický otec pracovně mimo území republiky, nechávají datum setkání na něm. Sám pak pěstouny kontaktuje s termínem, který mu vyhovuje. Matka schůzky sama nenavrhuje a často se také z těchto setkání omlouvá a nedostaví se ně.

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Pěstouni odpověděli tak, že by byli rádi, kdyby biologická rodina nejevila zájem a oni pak nemuseli kontakty s původní rodinou absolvovat, protože v nich nevidí žádný přínos.

Pokud by se dostali do situace, kdy by styk utichl, a malá by chtěla původní rodinu poznat, snažili by se přes sociální pracovníci získat jejich fotky a informace o nich. Nikdy by ji neseznamovali s problémy, které biologičtí rodiče mají, jako jsou drogové či alkoholové závislosti, asociální schopnosti, nízká hladina IQ. Popsali by jí rodiče, jak vypadají, kde žijí a další informace by jí sdělili vždy s ohledem k věku a situaci.

Rodina paní Marcely

Společně s manželem se stali pěstouny proto, že chtěli poskytnout domov a péči dítěti. Už mají jednoho syna v adopci, tak mají zkušenosti. V pěstounské péči mají jednoho syna Pavlíka, který má 8,5 roku. O Pavlíka se jeho biologická rodina nemůže starat, protože nemají sociální podmínky pro výchovu.

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?

Být pěstouny podle paní Marcely je náročné, ale sdělila mi, že rozhodující je, nemít žádná očekávání a brát věci tak, jak jsou.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

Paní Marcela odpověděla, že jejich dítě bylo připraveno jen částečně, a informace o původní rodině mu sdělili sami.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

Tato rodina na Pavlíkovi vnímala sociální návyky, ale neměl emočně dané reakce na různé situace.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

Oslovování pěstounská rodina nechala na Pavlíkovi. Sám je začal víceméně oslovovat „mámo“, „táto“.

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

O původní rodině si náhradní rodina s Pavlíkem povídá i se setkávají. Představu, jak dále situaci budou řešit, nemají, uvidí teprve, co bude.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

Odpovědí bylo, že pro dítě je to určitě prospěšné kvůli jeho identitě.

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

Paní Marcela na tuto otázku odpověděla, že Pavlík je rád, že druhou mamku vidí. Pěstounka se dále vyjádřila, že je ale nutné, aby kontakty byly pravidelně.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

Odpověď zněla: „*Ano, jsou.*“

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

V tomto případě se pěstounská rodina snaží kontakty navrhovat a dodržovat, ale druhá strana moc ne.

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Na otázku paní Marcela odpověděla, že na tuto situaci jejich rodina není vůbec připravená.

Rodina paní Báry

Paní Bára se společně s manželem stali pěstouny díky jejich životnímu postoji a situaci jejich příbuzné a také možnosti nabídnout své zkušenosti při výchově. V pěstounské péči mají tři děti, ve věku 4, 10 a 10 let. Mezi problémy, které se vyskytly v původní rodině, patřil alkoholismus a špatná péče rodičů o děti.

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?

Pěstounka na první otázku odpověděla, že se snaží dětem ukázat, co je v životě důležité, co je dobré, co je špatné. Také se snaží ukázat, jak jsou důležité vztahy v rodině a v kolektivu. Učí děti přijímat pomoc, znát hodnotu věcí a nést důsledky za své chování a činy. Paní Bára vychovává přijaté děti již od svých 23 let a nenapadá ji, jak to dělat jinak. Je připravena na to, že vždy nastanou situace, které ji zaskočí a které nečeká.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

Její první děti přicházely většinou od rodiny alkoholiků. U těchto dětí byl přechod klidný a bylo viditelné, že se dětem ulevilo. Děti, které do rodiny přijali z dětských domovů, byly většinou příliš malé. Tety z domovů tyto děti dle slov pěstounky připravily na přechod dobře. O původní rodině dětí pěstouni sdělovali informace postupně ve spojitosti s jejich věkem.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

Příchod dítěte do své rodiny pěstouni popsali tak, že některé děti přišli přímo k nim a tento přechod byl pozvolný - stejné to bylo i s návratem do původní rodiny. Děti z dětského domova byly ale zakřiknuté a asi tři měsíce jim trvalo, než si na rodinu a její způsob života zvykly a následně zlobily beze strachu z vrácení do dětského domova.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

Pěstounka mi odpověděla, že starší děti je oslovovali křestním jménem. Děti mladší, které byly na novou rodinu připravovány v dětském domově, je dodnes oslovují „mami“ a „tati“ a nemají s tím problém.

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

Paní Bára s manželem s dětmi o rodičích, sourozencích mluví a probírá s nimi, po kom mají svoji povahu, oči apod. Společně vzpomínají na situace, které zažili z prázdnin a návštěv u svých rodičů. Tyto hovory o původní rodině pěstouni berou jako běžnou součást svého života. Děti měly vždy znát pravdu o své rodině, ovšem podanou v míře, které rozumí, aby se necítily spoluzodpovědní za její situaci nebo necítily stud za její chování. Jejich původní rodina je jejich součástí, i když vzdálenou a ona je součástí jich. Děti se své rodiny nesmí bát.

Paní Bára vždy se způsobem života původní rodiny nesouhlasí. Tuto informaci o ní můžou děti i vědět, ale rozhodně rodinu nesoudí a nešpiní. O biologické rodině mluví s respektem, i když se jí nelíbí, co třeba máma dětí řekla nebo udělala, ale byl to její rozhodnutí. Sama by v jejich situaci jednala určitě jinak, ale v jejich situaci nebyla.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

Rodina vnímá kontakty malého dítěte s původní rodinou jako velmi stresující. Dítě se v nich špatně orientuje, zvláště když jedna z rodin nepěkně hovoří o rodině druhé. Je tedy toho názoru, že s každou rodinou by měli pracovat odborníci, než vůbec k nějakému kontaktu

dojde. Pokud se jedná o děti starší, které už mají určitý rozhled a svůj názor, tak jsou tyto setkání spíše přínosem, ale určitě by měly probíhat v rozsahu, který dítě preferuje.

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

Pěstouni vnímají z reakcí dítěte, že je po setkání s původní rodinou zmatené a znovu se ubezpečuje o vztazích. Dítě zkouší hranice, doptává se na situace a zkoumá reakce na běžné věci.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

K této otázce přistupují tak, že ne vždy je to pro něj prospěšné. Musí se především k těmto kontaktům přistupovat citlivě a s ohledem na konkrétní rodinu, dítě a situaci.

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

Snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou má tato pěstounská rodina podle momentální situace, potřeby a zájmu dítěte. Většinou ale čekají na zájem původní rodiny. Většinou proběhne kontakt i přes nezájem bio rodiny, aby si pěstouni nemysleli, že zájem není. Důsledek je pak takový, že si děti ale kontakt neužijí tak, jako když zájem vyjde přímo od rodiny.

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Rodina by to vysvětlila takto: „Není to proto, že by mamince na tobě nezáleželo, nebo že by tě neměla ráda, jen ti nemůže dát to, co by chtěla a co by si představovala. Je jí to nepříjemné o tom s tebou mluvit, trochu se za svoji situaci stydí. Myslí na tebe, až bude moct a bude mít dost síly, třeba se ozve.“

Rodina paní Věry

Paní Věra s manželem mají ve společné „příbuzenské“ pěstounské péči vnučku Natálku, která má 5 let. Stát se pěstouny je přiměly okolnosti., jako neschopnost syna, tak i jeho partnerky samostatně se postarat s o své dítě. Partneri se rozešli a důvodem nemožnosti péče

o dceru byla jednak závislost na hrách, ve spojitosti s užíváním drog a hlavně nezájem péče na straně matky.

1. *Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?*

Tito prarodiče roli pěstounů prožívají zatím dobře, a pokud to půjde, tak se chtějí o vnučku řádně postarat.

2. *Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?*

Odpovědí bylo, že s příchodem vnučky do jejich domácnosti nebyly prakticky žádné problémy, neboť se o vnučku starali od 1,5 - 2 let, tak už na ně byla zvyklá.

3. *Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?*

Prarodiče odpověděli, že příchod byl bezproblémový, protože na ně byla zvyklá a nic zvláštního se na ní neprojevovalo. Natálka ale hodně přilnula ke svému tátovi a bylo na ní znát, že jí chybí, což dává najevo i v současné době. O svou matku zájem neprojevuje.

4. *Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám řikalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno? (U této otázky jsem se prarodičů dotazovala pouze první částí otázky)*

Natálka znala své prarodiče už od malička, tak je vnímá jako babičku a dědečka a tak je také oslovuje.

5. *Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?*

Pěstouni - prarodiče s Natálkou o její rodině samozřejmě mluví, protože se s nimi stýká a sama ví, že existují. Zmínili se také, že jak už dříve uvedli, tak Natálka preferuje pouze svého otce, který jí schází a na kterého často vzpomíná.

Prarodiče Natálce řekli, že až bude starší a bude věci lépe chápat, tak jí sdělí, proč se o ni starají a vychovávají ji.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

Rodina možnosti kontaktu vnímá jako prospěšné. Natálka sama ví, že pěstouni jsou pro ni pouze babička s dědečkem. Sami nemají za cíl soustředit se jen na náhradní pěstounskou rodinu. V budoucnu bude pak záležet na tom, jestli některý z rodičů projeví zájem se o Natálku trvale postarat.

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

Dle slov paní Věry je Natálka po setkání s otcem vždy šťastná a veselá. Je na ní vidět, že se na něj těší a že jí chybí.

Kontakt s matkou se uskutečňuje jen prostřednictvím sociální péče - tedy službou asistovaných kontaktů. Pěstouni na vnučce vidí, že o kontakt moc nestojí. Natálka toto setkání potom nekomentuje a o matce vůbec nemluví a ani si na ni nevzpomene.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

Rodina paní Věry uvedla, že Natálka se s biologickou rodinou stýká a vidí v tom, že je to pro ni prospěšné. Natálka ví, že rodiče existují a pěstouni jsou pro ni jen babičkou a dědečkem.

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

Paní Věra s manželem jsou se svým synem v kontaktu. Syn má zájem se s dcerou stýkat a nechávají to na něm, kdy si ji chce vzít a vidět ji. S matkou vnučky bližší kontakt nemají, protože často mění bydliště a z důvodu toho, že o ni vnučka nejeví zájem, tak se v tomto ohledu moc neangažují.

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Tato situace u pěstounů není, tak se na ni nepřipravují.

Rozhovory s rodinami, které nevyužívají službu asistovaných kontaktů

Rodina paní Edity

Rodinu paní Edity přiměla stát se pěstouny možnost někomu pomoci. V pěstounské péči mají dvě děti ve věku 4 a 6 let. Děti se k nim dostaly z důvodu nemožnosti rodičů se o ně postarat.

1. *Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?*

Svoji roli pěstounů rodina prožívá dle očekávání po školení pěstounů.

2. *Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?*

Pěstounka se vyjádřila, že děti byly na příchod připraveni pěkně už od profesionálních pěstounů.

3. *Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?*

Příchod dětí tato rodina vnímala dobře. Dětem chvílku trvalo, než se zabydlely, ale jinak žádný výrazný problém nenastal.

4. *Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?*

Děti pěstouny oslovují „mámo“ a „táto“.

5. *Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?*

Odpovědí bylo, že ano, ale jen málo, protože jejich děti jsou ještě hodně malé, aby to dokázaly pochopit.

6. *Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?*

Děti z této rodiny se stýkají s babičkami. Tato setkání jsou dle pěstounky Edity pro děti určitě dobré.

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

Paní Edita na dětech po setkání nic zvláštního nepozoruje, nijak je to neovlivňuje.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

Odpověď zněla: „Ano, je to důležité je znát.“

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

V případě této rodiny kontakty s původní rodinou vyvolává OSPOD.

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Na tuto otázku paní Edita neznala odpověď, nikdy nad tím nepřemýšlela.

Rodina paní Míly

Paní Míla je příbuzenskou pěstounkou. V péči má svoji vnučku, která má 7 let. O malou Karolínu se neměl kdo postarat, tak se této role ujala její babička. V původní rodině měla Karolínka špatné podmínky k rozvoji a výchově, i podmínky k bydlení byly velmi závažné.

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?

Tato role je pro paní Mílu náročná z důvodu jejího věku, kdy už vše nezvládá tak, jak by chtěla.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

V této rodině je Karolínka asi 2 roky, tak už si některé události z původní rodiny pamatuje a celou situaci, která se kolem ní děje vnímá.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

Karolínka bývala u své babičky často, protože rodiče s ní bydleli ve stejné vesnici. Od babičky hodně utíkala k rodičům. Po nastěhování Karolínky k babičce natrvalo, a po odchodu rodičů, bylo na ní znát, že se jí hodně stýská.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno? (U této otázky jsem se prarodičů dotazovala pouze první částí otázky)

„Jsem babička, tak mi tak i říká.“

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

Odpověď zněla: „Ano mluvíme, ale co bude dál, nevíme.“

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

Paní Míla se na tuto otázku k případnému styku dítěte se svými rodiči vyjádřila, že otec Karolínky ji jen rozmazluje a nevychovává ji. Matka má nového přítele a ke kontaktům s její dcerou není pěstounka vůbec nakloněna.

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

„Někdy je šťastná, někdy ale spíš zmatená.“

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

„Jsou k ničemu.“

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

„Snahu nemám.“

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Paní Míla to vnímá tak, že když doteď nemá matka o své dítě zájem, tak se tím nehodlá zabývat. O otci ví, že ten se moc setkávat nemůže, protože je nemocný.

Rodina paní Pavly

Paní Pavla se stala pěstounkou, protože měla podmínky pro výchovu dětí. V pěstounské péči má tři děti ve věku 7, 9 a 11 let. Děti se k ní dostaly z důvodu toho, že se o ně jejich rodina nestarala, matka zemřela a otcové děti jsou neznámí.

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?

Paní Pavla se stará o děti své sestry a dle svých slov jim dává domov, péči, aby z nich něco bylo.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

Tyto děti na příchod do nové rodiny připraveny nebyly, protože na úmrtí své matky se rozhodně připravit nemohly.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

„Děti neměly základní hygienické návyky a byly nevychované.“

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno? (U této otázky jsem se prarodičů dotazovala pouze první částí otázky)

„Říkají mi teto.“

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

Paní Pavla o původní rodině dětem někdy vypráví, ale jen když se zeptají.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

„Není to dobře.“

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

(V tomto rozhovoru byla tato otázka vynechána).

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

Paní Pavla tuto otázku nedokázala posoudit.

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

(V tomto rozhovoru byla tato otázka vynechána).

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

„Vaše matka neznala vaše otce, nemůžu je najít, protože je nemáte v rodném listě. Asi to pro vás není důležité.“

Rodina pana Lumíra

Jeho rodina se stala pěstounskou z důvodu pomoci někomu a mít velkou rodinu. Ve své péči mají tři děti ve věku 4, 11 a 12 let. Původní rodina se o ně nebyla schopná postarat.

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?

Role pěstouna je pro pana Lumíra náročná, ale nic jiného neočekával. Smysl to má pro něj takový, že může někomu pomoci a sám mít velkou rodinu, jak už se zmínil v úvodu.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

Děti, které do rodiny pana Lumíra přišly, byly vždy velmi malé, asi kolem 2 let. Nyní jsou už větší, tak byly seznámeny s celou jejich situací a vědí tak vše co bylo a co bude.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

Děti byly v nové rodině nejdříve ustrašené a jejich chování bylo rozpačité. S postupem času se vše dostalo do pohody a děti jsou vyrovnané.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

„Děti nás začaly samy oslovovat mami a tati.“

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

Děti u pana Lumíra svoje biologické rodiče i příbuzné znají osobně. Náhradní rodina s dětmi o jejich původu mluví.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

„Nevím, zda je to prospěšné, ale děti mají právo znát svoji rodinu a měly by ji tedy poznat.“

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

V současné době tyto děti už svoji situaci chápou a jsou šťastné, že je to tak, jak to nyní je.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

„Ne.“

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

„Z naší strany byla snaha několik let a setkání probíhala, ale teď už rodiče nemají zájem, když k nim dojde, tak jednou za dva roky.“

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Na tuto otázku pan Lumír odpověděl, že odpověď nemá.

Rozhovory s biologickými rodinami

Rodina pana Petra

Dcera pana Petra Kát'a (3 roky) je umístěna v náhradní pěstounské rodině paní Marie. Pan Petr i jeho partnerka se nedokázali o svoji dceru postarat. Důvod komentoval slovy: „*Měl jsem blbou ženskou, tak nám Kát'u vzali.*“ Pěstounskou péči chápe tak, že se tam má dcera dobře a je to lepší než nějaký ústav. Sám pan Petr je rád, že se může s dcerou vidět. Do Klokánku, kam byla Kát'a nejdříve umístěna, se snažil jezdit každý týden.

1. Jak vnímáte život svého dítěte v pěstounské péči? Myslím tím, zda se má dobře a je to celé pro něj v náhradní rodině prospěšné?

Pan Petr nad touto otázkou chvíli přemýšlel a pak mi sdělil, že je lepší, když je dcera u pěstounů, tam se má dobře a má všechno. Domluvil se tak i s pěstouny, že ji jim nechá.

2. Dáváte sám podnět k setkávání s dítětem nebo čekáte na výzvu dítěte, pěstouna, OSPODu?

Z této odpovědi jsem se dověděla, že pan Petr sám kontaktuje pěstouny, kdy se sejdou. Pokud je to možné, tak se schází každý měsíc.

3. Jaké to pro vás je, když se setkáte se svým dítětem? Bojíte se, pláčete, těšíte se, jaké jsou vaše pocity?

Dostala se mi odpověď: „*Moc se na ni vždycky těším.*“

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

Dcera Káťa pana Petra oslovuje „tati“.

5. Jak často se chcete setkávat s vaším dítětem? Jak by vám to vyhovovalo?

„Potkáváme se jednou za měsíc. Jsem zdaleka a nemůžu jezdit každý týden, tak když je to za měsíc, tak to jde. Teď je to podle práce a peněz, ale jednou za měsíc. Možná až bude malá větší, tak si ji třeba budu brát na víkend. Pak se budu s pěstouny domlouvat“.

Rodina paní Dity

Děti paní Dity jsou umístěné v dětském domově a jeden syn Pavlík (8,5 roku) je v pěstounské péči náhradní rodiny paní Marcely. Paní Dita přišla o bydlení a následně se rozešla s partnerem. Měla velké dluhy a neměla tak možnost mít své děti v péči.

Samotnou pěstounskou péči chápe jako jinou rodinu, která se stará o děti. Na to jak se cítí, když své děti nemá u sebe, mi odpověděla: „Nevím.“

1. Jak vnímáte život svého dítěte v pěstounské péči? Myslím tím, zda se má dobře a je to celé pro něj v náhradní rodině prospěšné?

Paní Dita situaci syna tak, že se o něho stará nějaká rodina.

2. Dáváte sám podnět k setkávání s dítětem nebo čekáte na výzvu dítěte, pěstouna, OSPODu?

Na tuto otázku zazněla odpověď: „Zařizuje to pracovnice, až řekne.“

3. Jaké to pro vás je, když se setkáte se svým dítětem? Bojíte se, pláčete, těšíte se, jaké jsou vaše pocity?

Odpovědí bylo: „Dobrý.“

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

„Říká mi mami.“

5. Jak často se chcete setkávat s vaším dítětem? Jak by vám to vyhovovalo?

„Vyhovuje mi to, jak to je, až se řekne“

Rodina p. Jany

Dítě paní Jany Sára (4 roky) je v pěstounské péči rodiny paní Báry. Paní Jana se nemohla o dceru starat, protože neměla podmínky pro výchovu dítěte. V dané období od ní odešel partner a nestaral se, co bude s rodinou dál.

Pěstounskou péči chápe tak, že je to pro dítě lepší než nějaký „kojeňák“, kde by nedostala žádnou lásku. V odpovědi vycházela i ze své zkušenosti, protože sama si prošla pobyty v dětských domovech.

Své pocity, že nemůže mít dceru u sebe, shrnula v odpovědi: „*Je mi to líto, vím, že na to nemám.*“

1. Jak vnímáte život svého dítěte v pěstounské péči? Myslím tím, zda se má dobře a je to celé pro něj v náhradní rodině prospěšné?

Paní Jana tuto otázku vnímá tak, že je to jen do určitého věku Sárinky. Vždy tady pro ni bude a je s ní v kontaktu.

2. Dáváte sám podnět k setkávání s dítětem nebo čekáte na výzvu dítěte, pěstouna, OSPODu?

Domlouvání setkání rodiny paní Jany, rodiny paní Báry a Sárinky domlouvá OSPOD.

3. Jaké to pro vás je, když se setkáte se svým dítětem? Bojíte se, pláčete, těšíte se, jaké jsou vaše pocity?

Odpověď zněla: „*Těším se a pokaždé pláču.*“

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

„*Řekne mi mami a dá mi pusku, je to pro mě velké štěstí. Malá vypadá dobře a vím, že mě neodsuzuje.*“

5. Jak často se chcete setkávat s vaším dítětem? Jak by vám to vyhovovalo?

Kdyby mělo být na paní Janě, tak by chtěla Sáru vidět třeba každý měsíc nebo i celý víkend. Pěstounská rodina bydlí daleko, tak to zatím není možné. V současné době kontakty probíhají jednou za rok.

Rodina p. Moniky

Paní Monika má svoji dceru Natálku v pěstounské péči u paní Věry - jedná se o rodinu otce dítěte. Natálka jí byla odebrána, protože neměla zázemí pro dítě, bydlela na ubytovně, protože jí partner prohrál všechny věci automatech.

Pěstounskou péči Monika chápe tak, že jiná rodina se stará o dítě.

Při vyjádření pocitů, jak se v celé nastalé situaci sama cítí, odpověděla: „*Blbě, byla jsem na ubytovně a teď jsem v bytě. Malou bych chtěla vidět alespoň 1x, 2x měsíčně.*“

1. Jak vnímáte život svého dítěte v pěstounské péči? Myslím tím, zda se má dobře a je to celé pro něj v náhradní rodině prospěšné?

Paní Monika život Natálky v pěstounské péči vnímá dobře, ví, že je o ni postarané.

2. Dáváte sám podnět k setkávání s dítětem nebo čekáte na výzvu dítěte, pěstouna, OSPODu?

Monika odpověděla: „*Dávala jsem, ale vidíme se málo. Nevím, k čemu to je, neviděly jsme se už tři měsíce. Pěstouni nemají čas a neozývají se.*“

3. Jaké to pro vás je, když se setkáte se svým dítětem? Bojíte se, pláčete, těšíte se, jaké jsou vaše pocity?

Pro Moniku je to náročné, protože od ní nechce Natálka odejít. Nejhorší moment pro ni nastává v momentě, kdy se malá ptá, kdy se zase spolu uvidí.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

„*Mamko, mi říká.*“

5. Jak často se chcete setkávat s vaším dítětem? Jak by vám to vyhovovalo?

„*Určitě častěji. 3x za rok je to docela blbě, je to vše na prd. Když už jsem se dala dohromady, tak se stejně nevidáme, protože pěstouni nemají čas. Chtěla bych domluvit třeba i víkendy.*“

5.3 Analýza a interpretace výsledků

Pěstounské rodiny se snažily na otázky odpovídat rozsáhleji, měly tendence vysvětlit vše kolem náhradní péče, co nejlépe a srozumitelně. Při rozhovoru s nimi panovala uvolněná atmosféra a pěstouni mohli vyjádřit své názory a postoje. Někteří z nich u některých otázek odpovídali stroze, ale dle svého osobního postoje, co nejlépe k dané problematice, která byla v otázce uvedena.

U rozhovorů s biologickými rodinami bylo nutné odpovědi více shrnovat a reflektovat. Většina odpovědí byla velmi strohá. Z jejich odpovědí se dal snadno vyčíst postoj ke svým dětem a jejich životní situaci. Tyto rodiny už znám delší dobu, a proto bylo jednodušší jejich odpovědi posoudit.

Odpovědi od pěstounských rodin srovnané po jednotlivých otázkách:

1. Jak prožíváte roli pěstounů? Je to pro vás náročné, očekávali jste něco jiného, má to pro vás nějaký zvláštní smysl?

Dotazované pěstounské rodiny se v odpovědích nejčastěji shodovaly na tom, že je pro ně pěstounská výchova dětí náročná. Jednak z důvodu zvládnání situací, které s sebou tato role nese. Příbuzenští pěstouni vidí náročnost vůči svému věku, již jim vše nejde tak, jak by si představovali. Co se týká očekávání, tak pěstouni raději žádná neměly, vždy se najde něco, na co nemůžou nikdy připravit. Situaci spojenou s náhradním rodičovstvím na ně působí tak, jak se na ni připravovali při proškolení pěstounů. Rodiny přijímají svoji roli jako poslání někomu pomoci, poskytnout domov, ukázat co je v životě správné a co ne.

2. Jak bylo z vašeho pohledu dítě připraveno na přechod do nové rodiny? Myslím tím, zda znalo svůj příběh. Vědělo, co se stalo a co bude následovat dál?

Rodiče odpověděli, že když k nim přišly děti, které byly ještě malé, tak nemohly být dostatečně připravené na situaci spojenou s přechodem do nové rodiny a nemohly rozumět informacím o původní rodině. Starší děti byly připraveny vždy částečně. Tyto děti již znaly své biologické rodiče a události s nimi spojené si pamatovaly. Na pěstounech ale spočívá úkol postupně děti s jejich situací dále seznamovat. V jednom případě matka dětí zemřela. Tyto děti nemohly být v žádném případě připravené na situaci spojenou s jejich příchodem do náhradní rodiny i s možnostmi co bude dál.

3. Jak vnímáte příchod dítěte k vám? Co dítě prožívalo, jaké bylo jeho chování. Byla na něm znát emoční změna?

Většina rodičů popisuje příchod dítěte jako bezproblémový. Děti byly zpočátku zakřiknuté, ustrašené, tesknivé, vystrašené, zlobivé, ale jakmile se zabydly, tak si na novou situaci přivykly. U dětí, které byly bez emocí, neznaly hygienické návyky, byly nevychované, měla adaptace delší průběh, ale vše se podařilo zvládnout.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

Děti začaly náhradní rodiče samovolně oslovovat „mami“ a „tati“. Způsob oslovování rodiče nechali na dětech. U jedné rodiny se starší děti rozhodly oslovovat pěstouny jejich křestními jmény. U příbuzenských pěstounů je oslovování „babičko“, „dědečku“. Pokud děti vychovává děti jejich vlastní teta, tak ji tak i oslovují.

5. Mluvíte s dítětem o jeho původní rodině? Myslím tím, zda sami dítěti povídáte o jeho rodině nebo necháváte otázky na něm samotném? Pokud je dítě ještě malé, máte představu, jak to budete v budoucnu řešit?

Pěstounské rodiny s přijatými dětmi o jejich původní rodině mluví a vzpomínají na ni. Při sdělování informací záleží ale na věku dítěte a okolností, které k jejich původu patří. Děti jsou mnohdy malé, aby záležitosti kolem své osoby chápaly. Pěstouni jsou připraveni dětem informace o biologické rodině předat s respektem a probrat s nimi otázky, na které budou chtít znát nějakou odpověď. Děti si pak musí samy určit, jak budou k faktům přistupovat. Na otázku, jak tedy budou řešit, co bude v budoucnu, neumí rodiny přesně odpovědět - vše bude vycházet z individuální situace.

6. Jak vnímáte možnosti kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou? Myslíte, že je to pro dítě prospěšné nebo by se jeho pozornost měla soustředit jen na náhradní pěstounskou rodinu?

Náhradní rodiče se vyjadřovali dle svých zkušeností ze setkávání s původními rodinami. V případě, že u nich kontakty neprobíhají, tak se vyjádřili jen dle svého osobního názoru. Z osmi dotazovaných pěstounských rodin dvě odpověděly striktně, že tato setkávání nejsou pro děti dobrá. Jeden z názorů byl takový, že v první řadě se má brát ohled na dítě, které si má samo určit, zda se s biologickými rodiči chce stýkat. Další rodina uvedla, že kontakty děti stresují a ty se pak špatně orientují ve vztazích kolem sebe. Názor na tuto otázku byl

i takový, že při pohledu pěstounky na život bio rodičů si není jistá, k čemu by setkávání baly pro dítě dobrá. Tři rodiny kontakty shledávají jako prospěšné, jsou totiž důležitá pro identitu dětí. V dalším názoru pěstouna zaznělo, že neví, zda jsou kontakty prospěšné, ale děti mají právo své rodiče poznat a setkávat se s nimi.

7. Jak vnímáte reakce a pocity dítěte po setkání s biologickou rodinou? Je například citově zmatené, šťastné?

Většina rodičů uvedla, že děti jsou po setkání s bio rodiči zmatené a střídají se u nich různé emoce. Děti mívají zpočátku strach a kontrolují si přítomnost náhradních rodičů, jindy jsou šťastné a zároveň zmatené. Dvě rodiny se vyjádřily, že děti jsou rády se setkání, svoji situaci chápou a dokáží své city zpracovat. Jedna rodina neodpověděla, protože z důvodu smrti matky dítěte žádné kontakty probíhat nemůžou.

8. Jsou z vašeho pohledu kontakty dítěte s biologickou rodinou pro něj prospěšné?

Tři rodiny zastávají názor, že tyto kontakty pro děti nejsou prospěšné. Jedna rodina uvádí, že záleží vždy na konkrétní situaci mezi dítětem a rodinou, takže kontakty nejsou vždy pro děti ideální. Tři rodiny setkávání vidí jako prospěšné pro své přijaté děti a jedna rodina tuto záležitost neuměla posoudit.

9. Máte snahu iniciovat kontakty s biologickou rodinou vy sami - jako pěstouni? Myslím tím, zda už existuje reálný zájem původní rodiny o kontakt, tak se snažíte více vy navrhovat termíny setkávání nebo je to opačně?

Kontakty iniciují pracovníce OSPOD a dle odpovědí, ve stejné míře i sami pěstouni. Některé pěstounské rodiny čekají, až biologická rodina dá sama podnět. V těchto případech se i stává, že snahu nemá žádná rodina.

10. Při možnosti, když kontakty dítěte s původní rodinou vůbec neprobíhají a vaše dítě bude chtít původní rodinu poznat, jak mu vysvětlíte, že tento kontakt není možný, protože biologická rodina nejeví vůbec žádný zájem? Nebo jak jste na tuto situaci připraveni?

Jednou z reakcí byla odpověď, že by byl nejlepší, kdyby původní rodina o dítě nejevila žádný zájem. Tato rodina dále uvedla, že když by museli sami dětem vysvětlit události kolem původní rodiny, tak by kontaktovali sociální pracovníci, přes kterou by dohledali třeba nějaké fotografie nebo popis, kde a jak rodiče žijí. O problémech biologické rodiny by s dítětem nikdy nemluvili. Informace o rodině by sdělovali dle věku a situace.

Další rodina by dětem vysvětlila, že s původní rodinou nejsou proto, že je neměli rodiče rádi, ale nemůžou jim poskytnout to, co by potřebovaly a také se za celou situaci stydí.

Tyto rodiny mají trochu představu, jak by postupovaly. Mezi dalšími rodinami zazněly názory, že na tohle vůbec nejsou připraveni anebo nad tímto problémem ještě vůbec nepřemýšlely a neměly tak co odpovědět. Názor byl i takový, že pokud ještě zájem o původní rodinu nenastal, tak není třeba se touto otázkou zabývat.

Odpovědi od biologických rodin srovnané po jednotlivých otázkách:

1. Jak vnímáte život svého dítěte v pěstounské péči? Myslím tím, zda se má dobře a je to celé pro něj v náhradní rodině prospěšné?

Biologické rodiny pěstounskou péči vnímají tak, že se jejich děti mají u jiných rodičů dobře a mají tam vše, co potřebují a je o ně postaráno. Jedna maminka tuto péči svého dítěte bere jen na určitou dobu, jako matka je tady pro své dítě stále ona.

2. Dáváte sami podnět k setkávání s dítětem nebo čekáte na výzvu dítěte, pěstouna, OSPODu?

Z odpovědí vyplynulo, že podněty ke schůzkám vyvolávají pracovníci OSPOD. Biologičtí rodiče pak mají možnost vyjádřit k termínům, kdy a jak se jim to hodí. Z odpovědí šlo usoudit, že původní rodiče svá potvrzení schůzek vnímají tak, že dali sami podnět ke schůzce.

3. Jaké to pro vás je, když se setkáte se svým dítětem? Bojíte se, pláčete, těšíte se, jaké jsou vaše pocity?

Biologičtí rodiče se na kontakt se svými dětmi těší, cítí se dobře. Jejich stavy provází pláč a strach z toho, co dítěti odpovědět, když se zeptá, kdy bude další setkání.

4. Jak vás dítě oslovuje nebo jak si přejete, aby vám říkalo? Když vás dítě neoslovuje „mami“ „tati“, čím myslíte, že je to způsobeno?

Děti v pěstounské péči své bio rodiče oslovují „mami“, „tati“.

5. Jak často se chcete setkávat s vaším dítětem? Jak by vám to vyhovovalo?

Z odpovědí vyplynulo, že tyto rodiče své dítě vidí asi 1x za měsíc. Své odpovědi odůvodnili tak, že pěstounská rodina bydlí daleko a je tak pro kontakt obtížnější. Dalším důvodem je

také finanční situace, která jim neumožňuje pravidelnější návštěvy. Všichni by své děti ale chtěli vidat častěji. Jsou přesvědčeni, že až jejich děti budou větší, tak to bude vše jednodušší.

Z hlavních výzkumných otázek vyplývá:

- *Má asistovaný kontakt mezi dítětem v pěstounské péči a biologickými rodiči pozitivní vliv na pochopení jeho pravé identity?*

Pěstounské rodiny se ve větší míře přiklání k názoru, že tato setkání nejsou pro děti vůbec prospěšná a jsou k ničemu. Především malé děti nechápu události a vztahy kolem sebe a jsou ze samotných kontaktů zmatené a vystrašené. Každé dítě má právo své rodiče poznat, ale hlavní zájem by měl vycházet z přání a potřeb dětí, nikoliv od pěstounů, biologických rodičů nebo sociálních pracovníků.

- *Připravují pěstounské rodiny svěřené děti na možnosti kontaktů s původní rodinou?*

Pokud není zájem dítěte a jeho původní rodiny navštěvovat se, tak pěstounské rodiny nad možnostmi kontaktů mezi nimi nepřemýšlí. Pěstouni dětem informace o biologické rodině sdělují, mluví s nimi o nich, ale častěji čekají, až se děti začnou ptát, protože chtějí znát odpovědi na nějaké otázky týkající se jejich minulosti.

Tohle téma je velmi citlivé, protože pro samotné pěstouny není jednoduché navazovat vztahy s biologickými rodiči dětí. Pěstouni se sami musí vyrovnávat s možností, že od nich přijaté dítě může odejít a vrátit se do původní rodiny. Spousta pěstounů nemůže informace o bio rodině zpracovat a to těžší jsou pro ně tyto kontakty s minulostí nepříjemné.

- *Vysvětlují pěstouni při výchově svěřeným dětem oslovování jich samotných i biologických rodičů?*

Dotazování pěstouni svým svěřeným dětem oslovování nevysvětlovali, vždy vyplynulo od samotných dětí. Děti pěstouny oslovují „mami“ a „tati“. Pokud se jedná o pěstounství příbuzenské, tak zůstalo oslovování původní, jako „babička“, „teta“. V jedné rodině starší děti zvolily oslovování pěstounů křestními jmény.

- *Přesahuje iniciativa o asistované kontakty ze strany biologických rodičů?*

Iniciativa setkávání dětí a biologických rodičů plyne z větší části od pracovníků OSPOD. Pěstounské rodiny často čekají na zájem původní rodiny. Biologičtí rodiče se

podněty snaží dávat, ale při odmítnutí pěstouny, například z důvodu toho, že zrovna v daný termín nemají možnost setkání uskutečnit, tak se stáhnou do ústraní a čekají zase, než je vyzvou náhradní rodiny.

Na otázku, dílčího cíle, zda setkávání dítěte s biologickou rodinou má smysl, se pěstounské rodiny vyjádřily, že tyto kontakty nejsou pro děti prospěšné a žádný smysl v nich nevidí. Děti sice mají právo znát svůj původ a biologickou rodinu, ale angažovanost má vycházet jen od nich samotných. Setkávání se uskutečňují hlavně z důvodu, aby si dítě uvědomilo svoji identitu a nějak ji mohlo přijmout, ale určitě na prvním místě má být zájem dítěte.

Biologické rodiny se na setkání těší, je jim líto, že s dětmi nemůžou být trvale, ale na druhou stranu je na nich vidět malá aktivita celou situaci změnit. Do jisté míry se dá usoudit, že jim jejich stav vyhovuje. Setkávání se svými dětmi pro bio rodiče má smysl takový, že díky nim mohou své děti jednou za čas vidět. Mnohdy jim tohle stačí k uspokojení jejich rodičovských kompetencí.

Analýzou odpovědí na stanovené otázky se podařilo odpovědět na stanovená tvrzení takto:

- ***Setkávání s původní rodinou mají pro děti v pěstounské péči smysl a jsou pro ně prospěšné.***

Toto tvrzení se zcela nepotvrdilo. Většina dotazovaných pěstounských rodin setkávání dětí s původní rodinou vnímá záporně a jako stresující. Nejlepší by bylo, kdyby biologická rodina o děti nejevila žádný zájem. Některé náhradní rodiny se k tvrzení přiklání, ale byly v menšině.

- ***Kontakty dítěte s původní rodinou iniciují převážně biologičtí rodiče.***

Toto tvrzení se nepotvrdilo. Z odpovědí vyplynulo, že kontakty iniciují převážně pracovníci OSPOD.

Pěstounské rodiny setkávání iniciují, jen pokud dítě projeví potřebu se s nimi setkat. Biologické rodiny mají někdy pocit, že kontakty určují, ale většinou potvrzují jen termíny nabídnuté sociální pracovníci nebo pěstouny. Tito rodiče častěji vyčkávají, až je ke kontaktu někdo vyzve.

Závěr výzkumu zabývajícího se problematikou významu asistovaných kontaktů dětí s jejich původní rodinou:

Cílem práce je vysvětlit význam setkávání svěřených dětí s biologickou rodinou. Hlavní smysl v těchto kontaktech spočívá ve znovunalezení a upevnění identity dítěte. Tato myšlenka je předem dána a je na ni kladen důraz při proškolení pěstounských rodin, protože pěstounství je chápáno jako dočasná náhradní péče a existuje zde možnost návratu dítěte do rodiny původní. U přijatých dětí se předpokládá, že si životní události spojené s jejich osobou pamatují nebo alespoň cítí, že jim chybí kousek svého „já“. Z obecného pohledu na význam setkávání dětí s původními rodiči se jeví kontakty jako velmi užitečné a pomáhající při orientaci ve své osobě.

Ze zjištěných odpovědí a názorů od osob zainteresovaných v této problematice vyplynulo, že kontakty s původními rodiči nepůsobí na děti kladně a pozbývají tedy svůj význam v upevňování identity dítěte. Samotné děti jsou mnohdy moc malé, aby chápaly události spojené s jejich osobou. Pěstounské rodiny na smysl pohlížejí tak, že hlavní slovo by měly mít samotné děti, které si určí, zda chtějí svoji původní rodinu poznat a popřípadě se s ní při zájmu biologických rodičů stýkat. Některé náhradní rodiny v kontaktech smysl vidí, ale jen z důvodu přijatého doporučení, že děti si setkáváním upevňují svoji identitu. Biologické rodiny, pokud mají o své děti zájem, se k setkávání staví kladně, protože je to mnohdy jediná možnost neztratit s dítětem kontakt a uspokojit své rodičovské kompetence.

Z názorů tedy vyplynulo, že zmiňované asistované kontakty přijatých dětí s původní rodinou svůj význam ve větší míře pozbývají a ztěžují citová prožívání dětí i náhradních rodičů, kteří musí děti seznamovat s jejich minulostí a prožívat s nimi události spojené s jejich mnohdy nepříjemnou minulostí.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se věnovala opuštěným dětem v náhradní rodinné péči, s podtitulem opatrovnických a pěstounských rodin.

V úvodu práce jsem popsala, jaké jsou hlavní potřeby dětí, co v životě pro svůj zdravý vývoj potřebují. Základ tvoří citové připoutání k osobě, která je dítěti nejbližší a poskytuje mu cit, lásku, pocit bezpečí a životní jistotu. Při nedostatku tohoto citu dochází u dětí ke strádání, které se projeví v jeho vývoji a prožívání.

Způsob života rodiny ovlivňuje fungování celé rodiny a jejich dětí. Přiblížila jsem nejrůznější důvody nemožnosti péče o děti, které se díky špatné situaci staly určitým způsobem opuštěné. Pojem „opuštěné dítě“ ve spojitosti s náhradní rodinnou péčí, definuji jako dítě, které se ocitlo mimo vlastní rodinu bez svého zapříčinění. Uvádím i další aspekty opuštěnosti, i když dítě ve své rodině zůstává.

Opuštěné děti se ze své původní rodiny dostávají do institucí, které se snaží věnovat jejich výchově. V současné době je tento způsob výchovy velmi probírán, protože se do popředí dostává snaha zrušit kolektivní výchovu dětí od narození do tří let a vizí do budoucna je i zrušení dětských domovů pro děti starší. Dle mého názoru je tato myšlenka dobrá, ale určitě ji nelze uskutečnit ze dne na den. Před celkovou proměnou systému je tedy ještě spousta překážek a úsilí.

Hlavní myšlenkou je vychovávat děti v rodinném prostředí, práce tedy uvedla a přiblížila hlavní formy této péče. Především představuji pěstounskou péči a její úskalí. Pěstounská péče se snaží zachovat vztahy dítěte s jeho původní rodinou. Děti se můžou s bio rodiči setkávat samostatně nebo za pomoci služby asistovaného kontaktu, která pracuje se všemi na odborné úrovni.

Cílem výzkumné části této práce bylo odpovědět, zda má setkávání dítěte s jeho původní rodinou význam a je mu ku prospěchu. Z názoru pěstounů se podařilo zjistit, že ve větší míře význam a smysl kontaktů nepocítují, protože děti jsou pak ještě více zmatené v jejich nastalé životní situaci. Základem má vždy být především zájem dítěte. To znamená, zbytečně dítě nestresovat a neplést ho vztahy kolem sebe, kterým třeba ještě nemůže rozumět. Kontakty se doporučují z důvodu, aby se dítě ztotožnilo se svojí pravou identitou. Myšlenka je to pěkná, ale dle mého úsudku si musí samo dítě určit, jak se k událostem ve svém životě postaví.

Biologičtí rodiče smysl v setkávání s jejich dětmi v náhradní péči vidí pozitivně, i když je to pro ně mnohdy velká psychická a citová zátěž. Nelze jen tak přejít jejich zájmy, které se

mnohdy jeví jen jako z nějakých zjištěných úmyslů. Při rozhovorech bylo znát, že tyto rodiče jejich stav trápí. Původní rodina nemívá velkou motivaci k znovuzískání dětí do své péče a často tento boj sama vzdává. Postoje biologické rodiny by v tomto případě neměly být určitě opomíjeny.

Z mého pohledu by měly být asistované kontakty doporučovány, ale mělo by se vždy vycházet z názoru a přání dítěte.

Práci jsem zpracovala z důvodu osobního zájmu o tuto problematiku, protože v současné době přicházím do kontaktu s náhradními i biologickými rodinami a zajímaly mne jejich názory a postoje k celé problematice náhradního rodičovství.

Přínosem jsou pro mne hlavně osobní prožitky rodin i dětí, které se ocitly v pěstounské formě náhradní rodinné péče. Není jednoduché k sobě přijmout dítě a připravit se zároveň i na jeho možný odchod zpět k původním rodičům a řešit s nimi i otázky jejich původu a událostí, které se u nich v minulosti odehrály.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bubleová, V., Frantíková, J., Vránová, L., *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, 42 s., ISBN 978-80-87455-03-6

Cairns, K., *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem.* Praha: Portál, 2013, 184 s., ISBN 978-80-262-0370-4

Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v Náhradní rodinné péči.* Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s., ISBN 978-80-247-1788-3

Gavora, P., *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2000, 207 s., ISBN 80-85931-79-6

Kraus, B., *Základy sociální pedagogiky,* Praha: Portál, 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3

Kubičková, H., *Dítě - Rodina - Instituce aneb jak neztratit budoucnost.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011, 117 s., ISBN 978-80-7464-017-9

Langmeier, J., Matějček, Z., *Psychická deprivace v dětství,* Praha: Karolinum, 2011, 400 s., ISBN 978-80-246-1983-5

Marhounová J., *Rodinná výchova - základy rodinného života I.* Praha: Fortuna, 1992, 72 s., ISBN 80-7168-033-8

Matějček, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče.* Praha: Portál, 1999, 184 s., ISBN 80-7178-304-8

Matějček, Z., a kol., *Osvojení a pěstounská péče.* Praha: Portál, 2002, 152 s., ISBN 80-7178-637-3

Matějček, Z., *Co děti nejvíc potřebují.* Praha: Portál, 2003, 108 s., ISBN 978-80-7367-272-0

Matějček, Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí.* Praha: Portál, 1996, 143 s., ISBN 80-7178-320-X

Matějček, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství.* Praha: SPN, 1992, 224 s., ISBN 80-04-25236-2

Matějček, Z., Dytrych, Z., *Děti, rodina a stres.* Praha: Galén, 1994, 214 s., ISBN 80-85824-06-X

Matějček, Z., Dytrych, Z., *Nevlastní rodiče a nevlastní děti.* Praha: Grada Publishing, 1999, 144 s., ISBN 80-7169-897-0

Matějček, Z., Pokorná, M., Karger, P., *Rodičům na nejhezčí cestu.* Jinočany: H a H, 2004, 191 s., ISBN 80-7319-023-0

Matějček, Z., *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte.* Praha: Grada Publishing, 2005, 184 s., ISBN 80-247-0870-1

Matějček, Z., *Rodiče a děti.* Praha: Avicenum, 1986, 336 s., ISBN 08-056-89

Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.* Praha: Portál, 2014, 216 s., ISBN 978-80-262-0522-7

Matoušek, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť.* Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2003, 164 s., ISBN 80-86429-19-9

Novotná, V., Fejt, V., *Sociálně-právní ochrana dětí.* Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, 256 s., ISBN 978-80-86723-77-8

Nožářová, J., *Náhradní rodinná péče.* Praha: Linde, 2012, 96 s., ISBN 978-80-8613191-7

Práško, J., a kol., *Stop traumatickým vzpomínkám.* Praha: Portál, 2003, 184 s., ISBN 80-7178-811-2

Prekop, J., *Jak být dobrým rodičem - Krůpěje výchovných moudrostí.* Praha: Grada Publishing, 2001, 84 s., ISBN 80-247-9063-7

Prekopová, J., Schweizerová, Ch., *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu.* Praha: Portál, 2003, 151 s., ISBN 80-7178-854-6

Procházka, M., *Sociální pedagogika.* Praha: Grada publishing, 2012, 208 s., ISBN 978-80-247-3470-5

Švejcar, J., a kol., *Péče o dítě.* Praha: NUGA, 2003, 400 s., ISBN 80-85903-15-6

Vágnerová, M., *Vývojová psychologie.* Praha: Karolinum, 2012, 533 s., ISBN 978-80-246-2153-1

Vránová, A., a kol., *Příprava pro budoucí náhradní rodiče - Metodika.* Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012, 69 s., ISBN 978-80-87455-16-6

Vrtbovská, P., *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí - Attachment, poruchy attachmentu a léčení.* Tišnov: Sdružení SCAN, 2010, 124 s., ISBN 80-86620-20-4

Vymětal, J., *Úzkost a strach u dětí.* Praha: Portál, 2004, 184 s., ISBN 80-7178-830-9

Zeulová, D., *Domov je místo odkud tě nevyhodí.* Praha: Smart Press, 2012, 160 s., ISBN 978-80-87049-50-1

Zeulová, D., *Pěstounská péče a adopce.* Praha: Portál, 2012, 200 s., ISBN 978-80-262-0065-9

Prameny

Zákon č 89/2012 Sb. Nový občanský zákoník. Ústav práva a právní vědy, 2014, ISBN 978-80-87974-01-8

Zákon č. 401/2012 Sb. Novela zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně - právní ochraně dětí

Další zdroje

Butulová, B., a spoluautoři, *Manuál služby Asistovaný kontakt.* Sdružení pěstounských rodin - Nadace Sirius

Radvan, E., Vavřík, M., *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: IMS, 2009

Vrtbovská, P., Formánek, O., *Jsem náhradní táta, jsem náhradní máma - průvodce pro pěstouny a osvojitele.* Praha: Natama, 2006

Vrtbovská, P., *Kuchařka od Natamy - příběhy z praxe a metodické listy pro moderní práci v oboru NRP.* Praha: Natama, 2011

Časopis Psychologie - Dnes, č. 2. Praha: Portál 2015, ISSN: 1212-9607

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

FOD	Fond ohrožených dětí
NRP	Náhradní rodinná péče
PTSP	Posttraumatická stresová porucha
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
SPO	Sociálně právní ochrana
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

SEZNAM OBRÁZKŮ

OBRÁZEK I. - Diagram vícestupňové přípravy pro zájemce o některou z forem NRP, s. 34

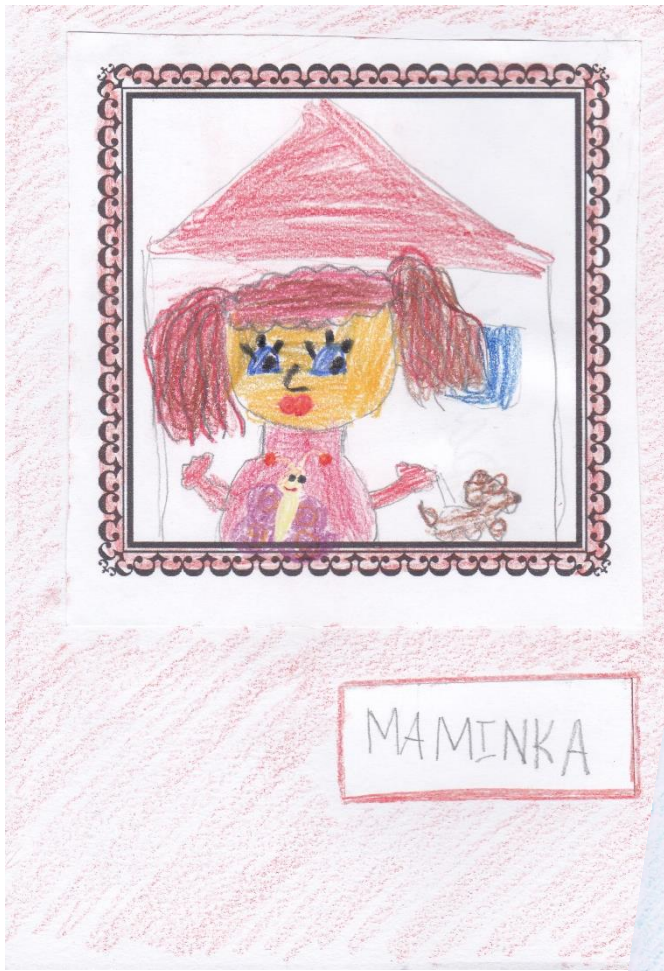
SEZNAM PŘÍLOH

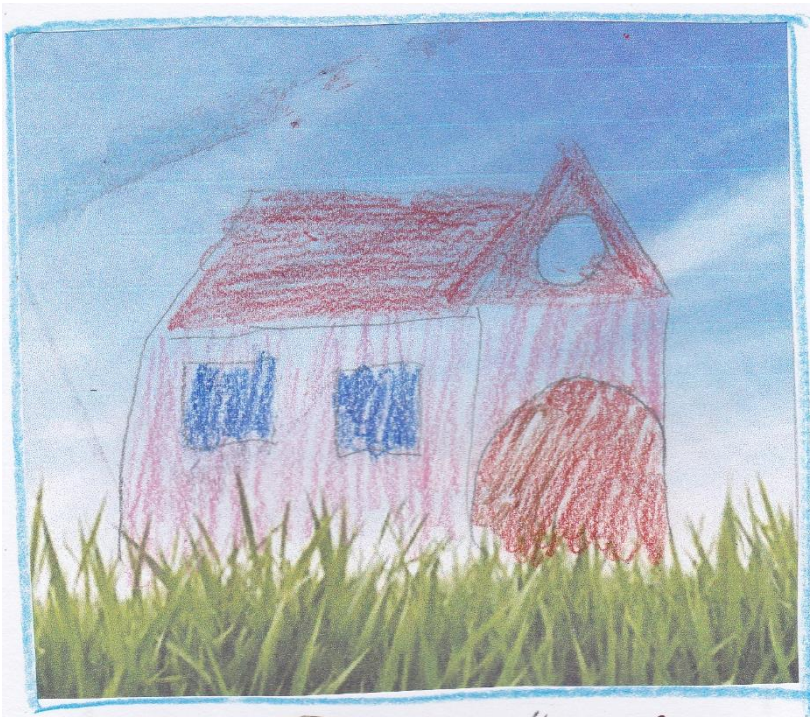
Příloha P I: Náhled vzoru „Knihy života“

PŘÍLOHA P I: NÁHLED VZORU „KNIHY ŽIVOTA“

VERUNKA *Kniha života*

Naš dům

Můj
bunker

Lýžuju s mamkou
naučila mě to.